

12.1 Sprawozdania z benchmarkingu - załącznik do Raportu końcowego z badania pt. „Ewaluacja skuteczności wdrażania zasad horyzontalnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020”

Spis treści

1.	Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020	4
1.1.	Zasady horyzontalne w systemie realizacji Programu	4
1.1.1	Dobre rozwiązania w zakresie uwzględnienia zasad w dokumentach programowych i systemie realizacji	4
1.1.2	Dobre praktyki w zakresie podnoszenia świadomości pracowników instytucji zaangażowanych w realizację Programu.....	6
1.1.3	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady partnerstwa na etapie przygotowania Programu oraz w systemie realizacji	8
1.1.4	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady zrównoważonego rozwoju w systemie realizacji	11
1.1.5	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości szans i niedyskryminacji w systemie realizacji.....	13
1.1.6	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości kobiet i mężczyzn w systemie realizacji.....	15
1.2.	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasad horyzontalnych na wybranych etapach życia Programu	15
1.2.1	Działania informacyjne	15
1.2.2	Wybór i ocena projektów	18
1.2.3	Monitoring i sprawozdawczość	20
1.3.	Wykorzystane źródła danych.....	25
2.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020.....	28
2.1	Zasady horyzontalne w systemie realizacji Programu.....	28
2.1.1	Dobre rozwiązania w zakresie uwzględnienia zasad w dokumentach programowych i systemie realizacji	28
2.1.2	Dobre praktyki w zakresie podnoszenia świadomości pracowników instytucji zaangażowanych w realizację Programu.....	32
2.1.3	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady partnerstwa na etapie przygotowania Programu oraz w systemie realizacji	34
2.1.4	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady zrównoważonego rozwoju w systemie realizacji	37
2.1.5	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości szans i niedyskryminacji w systemie realizacji.....	38
2.1.6	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości kobiet i mężczyzn w systemie realizacji.....	42

2.2	Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasad horyzontalnych na wybranych etapach życia Programu	43
2.2.1	Działania informacyjne	43
2.2.2	Wybór i ocena projektów	46
2.2.3	Monitoring i sprawozdawczość	51
2.3	Wykorzystane źródła danych	53

1. Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020

1.1. Zasady horyzontalne w systemie realizacji Programu

1.1.1 Dobrze rozwiązania w zakresie uwzględnienia zasad w dokumentach programowych i systemie realizacji

Rozważając kwestie polityk horyzontalnych w POPW 2014-2020 należy mieć na uwadze, iż jest to program w całości finansowany ze środków EFRR. Źródło finansowania determinuje zasadniczo typy interwencji zaprojektowanych w POPW, które z kolei kładą innych punkt ciężkości na realizację polityk horyzontalnych, niż to ma miejsce w projektach EFS. Sam program operacyjny nie jest obszerny. Terytorialnie dotyczy tylko 5 województw a merytorycznie uwzględnia 3 osie:

- I. Przedsiębiorczość
- II. Infrastrukturę transportową
- III. Infrastrukturę kolejową.

Te obszary w pewien sposób kładą nacisk na określone zasady horyzontalne.

Zasady horyzontalne zostały ujęte zarówno w samym Programie, w opisie poszczególnych działań w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych (SzOOP) Programu, jak również na liście wskaźników, w instrukcjach wypełniania wniosków oraz kryteriach wyboru projektów. Instytucja Zarządzająca w corocznym sprawozdaniu z realizacji Programu do Komisji Europejskiej również uwzględniała zapisy wynikające z wdrożenia zasad. **W SzOOP szczególnie uwidacznia się zasada zrównoważonego rozwoju oraz równość szans wobec osób z niepełnosprawnościami.** Zupełnie natomiast została pominięta zasada równości płci. **Z kolei w instrukcjach wypełniania wniosków o dofinansowanie najwięcej uwagi poświęcono zasadzie równych szans i niedyskryminacji, rozumianej jako dostęp dla osób z różnymi niepełnosprawnościami.**

W myśl Programu, przedsiębiorstwa (Oś I) realizujące projekty ze środków POPW powinny zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju (ZR):

- zwiększać efektywność korzystania z zasobów energii zmniejszając koszty działalności,
- wdrażać rozwiązania czystych innowacyjnych technologii, ek zarzadzania i ekomarketingu,
- przyczyniać się do promocji zielonej i zrównoważonej gospodarki.

W Osi I (poddziałania 1.3.1 i 1.3.2) istotne, w zakresie zasady ZR, jest kryterium skierowane do przedsiębiorców a dotyczące **zasady 4R (reduce, reuse, recycle, repair).** **Związane jest ono z efektywnym korzystaniem z zasobów.**

Z kolei, realizacja kompleksowych ekologicznych zintegrowanych sieci transportu miejskiego oraz poprawa standardu sieci istniejących linii kolejowych ma stwarzać warunki do korzystania z bardziej przyjaznych środowisku środków transportu.

Za kluczowe dokumenty należy uznać w tym wypadku *Strategię na rzecz odpowiedzialnego rozwoju* oraz *Strategię rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. Dokumenty te stanowią podstawę dla działań realizowanych w ramach poszczególnych osi POPW.

W dokumentach strategicznych silnie akcentowane są kwestie środowiskowe, w szczególności: ograniczenie emisji CO₂, przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatu oraz zachowanie bioróżnorodności, które zostały wprost zaadaptowane na potrzeby POPW.

Jednym z narzędzi realizacji zasady zrównoważonego rozwoju jest stosowanie systemu ocen oddziaływania na środowisko. Kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju, dla projektu POPW w 2013 r. przeprowadzono postępowanie w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (SOOŚ), którego celem było zmniejszenie potencjalnych i rzeczywistych skutków realizacji Programu dla środowiska. Strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko został poddany również w 2016 r. *Plan Transportowy POPW 2014-2020*.

Przyjęte przez Ministra Inwestycji i Rozwoju Wytyczne w zakresie realizacji polityk równych szans, a szczególnie „**standard transportowy**” opisany w załączniku do tych wytycznych, w dużej mierze opisują wymagane rozwiązania techniczne i organizacyjne dotyczące potrzeb osób z różnymi niepełnosprawnościami.

Wytyczne te zostały uwzględnione w szczególności w działaniach transportowych POPW:

- w Osi III poprzez „budowę bądź przebudowę obiektów obsługi podróżnych, m.in. poprzez dostosowanie do wyższych standardów bezpieczeństwa oraz potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo”;
- w Osi II w Działaniu 2.1 poprzez projekty przyczyniające się do „lepszego wykorzystania przyjaznego środowiska systemu transportu publicznego dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych”.

W odniesieniu do **zasady równych szans i niedyskryminacji** instrukcje wypełniania wniosków w Osi I wskazują na wykorzystanie w projektowaniu przez przedsiębiorców **reguł uniwersalnego projektowania**, na które to składają się:

1. Użyteczność dla osób o różnej sprawności,
2. Elastyczność w użytkowaniu,
3. Proste i intuicyjne użytkowanie,
4. Czytelna informacja,

5. Tolerancja na błędy,
6. Wygodne użytkowanie bez wysiłku,
7. Wielkość i przestrzeń odpowiednie dla dostępu i użytkowania,
8. Percepcja równości.

W POPW założono, że większość projektów będzie **neutralna wobec zasady równości płci**. Nie znaleziono w zakresie tej zasady żadnych ponadstandardowych rozwiązań. Zasadniczo zasada równości szans kobiet i mężczyzn na etapie wdrażania Programu jest traktowana łącznie z zasadą równości szans i niedyskryminacji.

Wszystkie projekty, które chcą uzyskać dofinansowanie w ramach POPW muszą mieć co najmniej neutralny wpływ na poszczególne zasady horyzontalne zgodnie z art. 7 i 8 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013.

1.1.2 Dobre praktyki w zakresie podnoszenia świadomości pracowników instytucji zaangażowanych w realizację Programu

Większość pracowników instytucji zaangażowanych w system realizacji POPW brało udział w różnego typu szkoleniach dotyczących zagadnień związanych z politykami horyzontalnymi.

W 2015 r. pracownicy IZ i IP przeszli szkolenia w zakresie skuteczniejszego wdrażania ww. zasad na poziomie programowania i realizacji projektów, w tym także wzięli udział w zorganizowanym forum *Fundusze Europejskie bez barier - (p)dostęp dla wszystkich*. Na Forum omówiono kwestie dostępności korzystania z funduszy UE dla osób z niepełnosprawnościami (w gronie ekspertów i przy bezpośrednim udziale osób z niepełnosprawnościami).

Ciekawym przykładem podnoszenia świadomości pracowników instytucji zaangażowanych w realizację POPW były szkolenia, warsztaty i doradztwo świadczone przez Spółdzielnię Socjalną FADO. Spółdzielnia skupiająca osoby z niepełnosprawnościami została wybrana w drodze przetargu przez Ministerstwo i przez okres 3 lat świadczyła wszystkim IZ/IP usługi w zakresie zasady równych szans i niedyskryminacji.

Dodatkowo Centrum Unijnych Projektów Transportowych (CUPT) jako IP zawarło odrębną umowę ze Spółdzielnią Socjalną FADO na „Świadczenie usług doradztwa w zakresie zapewnienia dostępności produktów i usług oraz wsparcie CUPT w działaniach mających na celu zwiększenie społecznej świadomości wagi dostępności”.

Pracownicy IZ/IP mieli okazję, w ramach jednego z cyklu szkoleń/warsztatów prowadzonych przez spółdzielnię FADO, doświadczyć „na sobie” m.in.: jazdy na wózku inwalidzkim, przejścia z laską dla niewidomych i z zasłoniętymi oczami do

lekarza. Warsztaty miały charakter bardzo uwrażliwiający, co spotkało się z ogromnym zainteresowaniem ze strony pracowników IZ/IP. Poza udziałem w takich praktycznych szkoleniach, pracownicy brali udział także w innych szkoleniach/warsztatach poświęconych teoretycznym aspektom polityk horyzontalnych.

Dodatkowo pracownicy PARP korzystali ze szkoleń organizowanych w ramach POIR w zakresie zrównoważonego rozwoju (PARP pełni bowiem jednocześnie rolę IP dla POPW i POIR, a pracownicy często pracują w obu programach lub wymieniają się udziałem w szkoleniach). W pozostałych instytucjach biorących udział w realizacji Programu nie zidentyfikowano szkoleń dedykowanych **zasadzie ZR**.

W 2017 r. IZ POPW przygotowała szkolenia nt. realizacji zasad horyzontalnych dla członków i zastępców członków KM POPW oraz przedstawicieli IP i IZ POPW przeszkolono wtedy łącznie 50 osób, w tym przedstawicieli IZ z zakresu kontroli projektów w kontekście realizacji zasady dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

W 2017 r. IP - PARP skorzystała ze wsparcia w postaci doradztwa Spółdzielni FADO dot. sformułowania wymogów w zakresie dostępności w kilku kryteriach wyboru projektów (wprowadzono wówczas zmiany w dokumentacji konkursowej i WoD w naborach w PI3c).

W przypadku CUPT szkolenia organizowane dla pracowników nie były różnicowane ze względu na zasady horyzontalne. Miały miejsce tylko szkolenia „dostępnościowe” dla osób zajmujących się POPW pod kątem wdrażania zasady niedyskryminacji (2016 r.)

Według rozmówców szkolenia dot. zasady równości płci były realizowane przy okazji innych szkoleń. Nie organizowano szkoleń dedykowanych tej konkretnej zasadzie.

O podnoszeniu świadomości pracowników nt. ZR można mówić również w kontekście spotkań na poziomie krajowym czy unijnym. W latach 2014-2018 przedstawiciele IZ POPW brali np. udział w pracach polskiego odpowiednika europejskiej sieci ENEA – Sieci *Partnerstwo: Środowisko dla Rozwoju*.

Ponadto w ramach POPW działa [Transportowe Obserwatorium Badawcze](https://www.cupt.gov.pl/cupt/badania-i-ewaluacja/transportowe-obszernik-badawcze) (https://www.cupt.gov.pl/cupt/badania-i-ewaluacja/transportowe-obszernik-badawcze dostęp: 26.04.2021r.), jako forum wymiany doświadczeń. Zgodnie z założeniami, tworzy ono możliwość rozwijania dobrych praktyk, wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy różnymi interesariuszami zaangażowanymi w proces przygotowania i realizacji projektów transportowych. Wspomaga budowę systemu ewaluacyjnego oraz bieżącego monitoringu procesów rozwojowych zachodzących w kraju i efektów prowadzonej polityki transportowej w ujęciu krajowym i regionalnym. Forum koordynowane jest przez CUPT. TOB zajmuje się też organizacją spotkań, przeprowadzaniem pilotaży badawczych oraz wydaje

publikacje, np.: „**NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA W SŁUŻBIE DOSTĘPNOŚCI. TRANSPORTOWE OBSERWATORIUM BADAWCZE NA RZECZ DOSTĘPNOŚCI W TRANSPORCIE**”.

Przedstawiciele IZ zostali także członkami grup roboczych: ds. równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób niepełnosprawnych dla funduszy unijnych 2014-2020 oraz ds. równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020.

Członkami Komitetu Monitorującego POPW zostali *przedstawiciele Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych* oraz *Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania*, którzy uczestniczyli we wszystkich posiedzeniach KM POPW od 2015 r.

W strukturze instytucji IZ/IP POPW nie ma wyodrębnionego stanowiska koordynatora ds. równości szans i niedyskryminacji czy koordynatora ds. równości szans kobiet i mężczyzn. We wszystkich instytucjach działa jednak **koordynator ds. dostępności**, który wynika z obowiązku ustawowego. Jego zadania sprowadzają się do:

- analizowania dokumentów pod kątem dostępności cyfrowej i architektonicznej,
- przekazywania członkom KM i pracownikom IZ/IP informacji związanych z zasadą równych szans i niedyskryminacji,
- organizowania szkoleń dla kadry IZ/IP,
- włączania się na etapie dyskusji jak mają brzmieć kryteria,
- wprowadzania hiperłączy w dokumentach,
- monitorowania wytycznych w zakresie dostępności.

Koordynator ten nie jest jednak dostępny dla beneficjentów. Zdaniem rozmówców koordynator ds. dostępności powinien stale aktualizować wiedzę, którą mógłby przekazywać dalej - poszczególnym komórkom odpowiedzialnym za wdrażanie programu. Nie stwierdzono dodatkowych zadań czy kompetencji, które osoba taka powinna wypełniać.

W przypadku CUPT rolę koordynatora ds. dostępności pełni Spółdzielnia FADO na podstawie wspomnianej wcześniej umowy. Spółdzielnia wykonuje zlecenia dotyczące weryfikacji zasady równych szans i niedyskryminacji w ramach konsultacji dokumentacji technicznych, wydaje także opinie nt. tego czy postępowania beneficjenta są zgodne z przepisami i przyjętą dokumentacją.

1.1.3 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady partnerstwa na etapie przygotowania Programu oraz w systemie realizacji

Na etapie programowania POPW nie zidentyfikowano ponadstandardowych rozwiązań w zakresie realizacji zasady partnerstwa.

Zastosowano standardowe procedury wynikające z przepisów, tj.:

- formularz konsultacyjny został umieszczony na stronie internetowej IZ,
- organizowano konferencje w miastach wojewódzkich makroregionu z udziałem organizacji pozarządowych, samorządów i partnerów społeczno-gospodarczych,
- zorganizowano prace grupy roboczej ds. przygotowania programu operacyjnego POPW.

Zgodnie zarządzeniem MRR¹ w skład przedmiotowej grupy roboczej weszli przedstawiciele:

- właściwych komórek organizacyjnych MRR;
- właściwych ministrów, wymienionych w Założeniach Umowy Partnerstwa;
- zarządów województw;
- środowisk naukowych;
- ekspertów w dziedzinach odpowiadających zakresowi programu operacyjnego,
- partnerów społecznych i gospodarczych;
- organizacji pozarządowych;
- innych podmiotów.

Wybór partnerów społeczno-gospodarczych zaproszonych do konsultacji zapisów Programu nastąpił przede wszystkim na podstawie:

- obszaru tematycznego działalności organizacji;
- oceny potencjału instytucjonalnego, tj. specjalistycznej wiedzy i doświadczenia dającego gwarancję wysokiej jakości wkładu merytorycznego;
- dotychczasowej współpracy z IZ PO RPW w ramach Komitetu Monitorującego Program w latach 2007-2013.

W konsultacje włączony był również Pełnomocnik ds. osób niepełnosprawnych.

W procesie konsultacji społecznych uczestniczyło łącznie 77 osób / podmiotów (liczba ustalona na podstawie wnoszonych uwag). 535 osób wzięło udział w konferencjach konsultacyjnych. Odbyło się 5 konferencji regionalnych. Zgłoszono 294 uwagi, z czego uwzględniono ok. 23% uwag w całości lub częściowo.

Zorganizowano również 8 spotkań roboczych z interesariuszami programu.

Do zapisów polityk horyzontalnych nie sformułowano żadnych pytań ani uwag.

¹ Zarządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego nr 4 z dnia 11 lutego 2013 r. w sprawie powołania Grup roboczych dla wsparcia przygotowania krajowych programów operacyjnych finansowanych w ramach polityki spójności oraz koordynacji interwencji w ramach celów tematycznych.

Odrębne konsultacje prowadzone były w ramach procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. W celu oceny potencjalnych i rzeczywistych skutków realizacji POPW na środowisko, sporządzona została Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020, stanowiąca podstawę prowadzonego postępowania w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Projekt Programu wraz z prognozą został poddany konsultacjom społecznym, które trwały od 17 października do 8 listopada 2013 r. Zaproszenie skierowano do 60 instytucji. Wpłynęło ponad 50 uwag i wniosków.

Poza tym odbywały się spotkania międzyresortowe, których celem było ustalenie linii demarkacyjnej pomiędzy programami i priorytetami.

Na etapie programowania POPW nie zaangażowano stowarzyszeń czy fundacji prowadzących działalność w zakresie równości szans (w tym dostępności) lub równości płci.

Na etapie wdrożenia POPW zasada partnerstwa realizowana była przede wszystkim poprzez konsultację w Grupie Sterującej ds. POPW projektów regulaminów konkursów wraz z załączoną dokumentacją oraz zmian zapisów POPW.

Grupa Sterująca ds. Polski Wschodniej jest kluczowym gremium dla realizacji zasady partnerstwa w POPW, której członkami są przedstawiciele strony rządowej (przedstawiciele IZ KPO, Instytucji koordynującej UP) i samorządowej (przedstawiciele IZ RPO - urzędów marszałkowskich województw z Polski Wschodniej) oraz GUS. Grupa ma za zadanie zapewnienie koordynacji i komplementarności wsparcia działań realizowanych w latach 2014–2020 w ramach programów operacyjnych na obszarze makroregionu.

Ponadto, w poddziałaniu 1.1.1 (Platformy startowe dla nowych pomysłów) w skład **paneli eksperckich Platform** wchodzi przedstawiciele różnych środowisk m.in. inwestorzy, eksperci branżowi czy przedstawiciele uczelni. Uczestniczą oni w procesie oceny i selekcji pomysłów biznesowych będących podstawą do objęcia inkubacją przez Platformy startowe.

Ciekawą praktyką jest także **współpraca IZ/IP ze Spółdzielnią Socjalną FADO**. W jej wyniku doszło do wprowadzenia zmian w *Wytycznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020* w 2018 r. Celem tej współpracy było zwiększenie liczby projektów pozytywnie wpływających na zasadę równości szans i niedyskryminację. Wcześniej były to głównie projekty neutralne.

Realizacji zasady partnerstwa sprzyja także **Transportowe Obserwatorium Badawcze (TOB)**, które pod auspicjami Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju i we

współpracy z Ministerstwem Infrastruktury działa w strukturze CUPT. Obserwatorium umożliwia wymianę doświadczeń i dobrych praktyk.

W systemie monitorowania POPW działa z kolei **Komitet Monitorujący POPW**, który angażuje różne podmioty w monitorowanie programu. Członkowie KM POPW mają zapewniony udział w podejmowaniu decyzji poprzez: możliwość zgłaszania uwag do projektów dokumentów, udział w dyskusjach podczas posiedzeń oraz udział w głosowaniach nad rozpatrywanymi dokumentami (w tym np. kryteriami wyboru projektów czy sprawozdaniem rocznym). Przejawem realizacji ww. zasady jest także działalność w ramach KM dwóch grup roboczych: ds. transportu i ds. przedsiębiorczości.

W procesie ewaluacji zasada partnerstwa realizowana jest z kolei poprzez prace **Grupy Sterującej Ewaluacją POPW** (w jej skład wchodzi przedstawiciele IZ i IP POPW, urzędów marszałkowskich 5 woj. Polski Wschodniej oraz Krajowej Jednostki Ewaluacji) oraz bieżące kontakty robocze między instytucjami tę grupę tworzącymi.

W procesie **promowania POPW** partnerstwo polegało m.in. na współorganizowaniu przez miasta i/lub urzędy marszałkowskie spotkań, na których prezentowano informacje o aktualnych konkursach w ramach POPW. Ponadto, w ramach Poddziałania 1.3.2 do promocji konkursu zaangażowano przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego z pięciu województw, których dotyczy program operacyjny. Z kolei w Działaniu 1.4 współpracowano z **Instytutem Wzornictwa Przemysłowego** w zakresie rozpropagowania instrumentu wśród przedsiębiorców i projektantów oraz w zakresie pozyskania potencjalnych kandydatów na ekspertów oceniających wnioski składane do IP.

W ramach analizy benchmarkingowej nie zidentyfikowano dodatkowych rozwiązań mających na celu realizację zasady partnerstwa w przyszłości. Jednym ze zidentyfikowanych postulatów było szersze zaangażowanie sektora pozarządowego w realizację zasady partnerstwa. W opinii przedstawicieli badanych instytucji, powinna istnieć jedna wspólna lista podmiotów, do których wysyłane są zaproszenia do konsultacji. W przeciwnym wypadku każda instytucja tworzy własne listy, które często się powielają i tworzą chaos informacyjny.

W chwili obecnej nie przewidziano jednak inwentaryzacji potencjalnych partnerów do konsultacji, brakuje wspólnej bazy danych dla wszystkich instytucji w ramach omawianego programu operacyjnego.

1.1.4 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady zrównoważonego rozwoju w systemie realizacji

Rozwiązania związane z zapewnieniem wdrażania polityki zrównoważonego rozwoju sprowadzają się w przypadku POPW do uwzględnienia tej polityki w kryteriach wyboru projektów oraz do szczególnego nacisku na kwestię ochrony środowiska - głównie z uwagi na typy, finansowanych w ramach programu, projektów.

Wprowadzenie w IZ stosuje się rozwiązania, takie jak: ekologiczny papier, pojemniki do segregacji śmieci, procedury jak oszczędzać wodę, działania zwiększające świadomość wśród pracowników nt. zrównoważonego rozwoju, to jednak w stosunku do beneficjentów czy partnerów stosowanie takich rozwiązań nie jest w żaden sposób wymagane.

Żadna z instytucji zaangażowana we wdrażanie POPW nie stosuje tzw. zielonych zamówień publicznych; stosowanie takich zamówień nie jest także wymagane od samych beneficjentów. W IZ/IP **stosowane są wewnętrznie klauzule społeczne** dotyczące przede wszystkim usług cateringowych oraz wymogu zatrudniania przynajmniej 6% osób z niepełnosprawnością. Nie ma takiego wymogu w stosunku do beneficjentów.

W POPW, od kilku lat, stosowany jest elektroniczny obieg dokumentów, do którego wykorzystywane są różne systemy, np. SL2014, LSI, EZD. Za ich pośrednictwem można np.:

- utworzyć wniosek o płatność i przesłać go do instytucji w celu weryfikacji,
- prowadzić korespondencję,
- przekazać harmonogram realizacji projektu,
- ewidencjonować informację o: zamówieniach publicznych realizowanych w ramach projektu, danych dotyczących personelu projektu oraz uczestników projektu.

Obieg dokumentów między instytucjami odbywa się już tylko elektronicznie.

Spotkania pracowników przed 2020 rokiem odbywały się w formie tradycyjnej. Dopiero po wybuchu pandemii COVID-19 przybrały formę zdalną.

W **formie papierowej nadal zawierane są umowy z beneficjentami**, co w opinii badanych - wynika z tego, że nie wszystkie podmioty posiadają już możliwość lub po prostu nie preferują podpisu elektronicznego. Mimo to, np. w Działaniu 1.5 podpisanie umowy podpisem elektronicznym stało się już obligatoryjne.

Realizację zasady zrównoważonego rozwoju umożliwili również przedstawiciele partnerów społecznych, którzy weszli w skład KM POPW na etapie wdrażania Programu, tj.:

- Przedstawiciele organizacji działającej w obszarze rozwoju przedsiębiorczości - Lubelskiej Fundacji,
- Przedstawiciele ds. ochrony środowiska - Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej.

W zakresie wyboru projektów zgodnych z zasadą ZR sformułowane zostało obligatoryjne kryterium formalne, a dofinansowanie może otrzymać jedynie wnioskodawca, który spełnia to kryterium, co najmniej na poziomie neutralnym. W niektórych działaniach I osi priorytetowej w ramach oceny merytorycznej punktowany

jest dodatkowo wpływ realizacji projektu na **promocję zielonej i zrównoważonej gospodarki**, a w II i III osi priorytetowej kryteriami merytorycznymi są: **zgodność projektu z polityką ochrony środowiska (warunki w decyzjach środowiskowych ustanawiane są dla etapu realizacji i użytkowania projektów), odporność na zmiany klimatu oraz adaptacja do zmian klimatu.**

Ciekawym i skutecznym rozwiązaniem okazało się zastosowanie w kryteriach wyboru projektów w Osi II **zasady 4R (reduce, reuse, recycle, repair)**, gdzie:

- **reduce** dotyczy redukcji ilości opakowań i odpadów,
- **reuse** oznacza możliwość użycia w produkcji surowców przetworzonych oraz możliwości wielokrotnego użycia produktów,
- **recycle** oznacza możliwość przetwarzania opakowań i odpadów, których nie daje się użyć ponownie, (uznaje się, że projekt będzie spełniał zasadę w tym punkcie, w sytuacjach, gdzie wnioskodawca planuje przetwarzanie odpadów samodzielnie. W przypadkach, gdy wnioskodawca zamierza oddawać odpady innym podmiotom nie ma możliwości uznania, że projekt ma wpływ na realizację powyższej zasady),
- **repair** oznacza możliwość wydłużenia cyklu życia produktu poprzez jego opłacalną naprawę.

Dzięki temu kryterium wnioskodawcy mogą uzyskać 2 pkt więcej na ocenie merytorycznej, co może mieć duży wpływ na listę dofinansowanych projektów.

Na poziomie samego systemu realizacji POPW - poza wprowadzonymi kryteriami wyboru projektów, regulaminami konkursów i obowiązkiem przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko w projektach infrastrukturalnych - nie zidentyfikowano innych narzędzi służących zapewnieniu realizacji zasady ZR. W ocenie badanych przedstawicieli IZ/IP, poziom uwzględniania tej polityki w Programie powinien być większy.

1.1.5 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości szans i niedyskryminacji w systemie realizacji

Przeprowadzone badanie wskazuje, że ta konkretna zasada jest prawdopodobnie najbardziej kompleksowo realizowana przez wszystkie instytucje w okresie programowania 2014-2020 - co w znacznym stopniu wynika z obowiązujących przepisów krajowych i unijnych.

Przejawami jej realizacji jest np.:

- zapewnienie spełnienia przez stronę internetową [POPW](http://www.polskawschodnia.gov.pl) (www.polskawschodnia.gov.pl dostęp:26.04.2021 r.) wszystkich wymogów dotyczących dostępu dla osób z niepełnosprawnościami, określonych w przepisach prawa,

- przygotowywanie dokumentów (pism, raportów, analiz) zgodnie ze standardami dostępności (cyfrowym i informacyjno-promocyjnym).

W CUPT organizowane były spotkania nt. Dostępności +. W spotkaniach udział brali m.in.: użytkownicy, czyli osoby z niepełnosprawnościami, projektanci rozwiązań, kierownicy projektów, osoby z PKP PKL nie uczestniczący bezpośrednio w projektach, ale mające wpływ na projektowanie rozwiązań. Pierwsze ze spotkań poświęcone było pismu Braille'a. CUPT konsultuje dokumentację i proponowane rozwiązania w ramach POPW z osobami, które doświadczają niepełnosprawności, również ze spektrum autyzmu. Jest to możliwe dzięki wieloletniej współpracy ze Spółdzielnią FADO, która doradza CUPT w zakresie dostępności.

Z kolei PKP PKL, jako jedyny beneficjent Osi III POPW, konsultuje swoje projekty z organizacjami os. niepełnosprawnych, a z pomocą Fundacji Integracja przeprowadza audyty dostępności inwestycji kolejowych.

Przed organizacją spotkań dla członków KM POWP czy beneficjentów instytucje proszą o zgłaszanie specjalnych potrzeb w zakresie zapewnienia dostępności na formularzu spotkania/konferencji.

Wśród stosowanych przez IZ rozwiązań sprzyjających wdrażaniu polityki horyzontalnej wyróżnić można:

- Dostosowywanie dokumentów do potrzeb os. niedowidzących i niewidomych, np. tworzone broszury konsultowana były z os. niedowidzącą.
- Obecność na konferencjach tłumacza migowego - pod warunkiem, że zostało zgłoszone takie zapotrzebowanie.
- Wykonywanie audytów budynków pod kątem dostępności architektonicznej.
- Wyposażenie wszystkich sal konferencyjnych w udogodnienia dla osób z różnym typem niepełnosprawności.
- Zapewnienie większej liczby miejsc parkingowych dla os. niepełnosprawnych.
- Zatrudnianie większej liczby os. niepełnosprawnych.
- Propagowanie prostego języka.
- Przystosowanie strony internetowej do wymogów WCAG.

W zamówieniach publicznych stosowane są klauzule społeczne, a w samym opisie przedmiotu zamówienia określone są wymogi dotyczące tego, by wszystkie powstałe produkty spełniały zasady dostępności. Dokumenty przetargowe konsultowane są z koordynatorem ds. dostępności.

W ocenie badanych, kluczowa była zmiana świadomości pracowników IZ/IP POWP w zakresie barier i ograniczeń, z jakimi spotykają się osoby z niepełnosprawnościami i wdrożenie odpowiednich rozwiązań w samym Programie. Działania na rzecz osób z

niepełnosprawnością są szczególnie widoczne w Osi II i III, gdzie realizowane są projekty transportowe i modernizowana infrastruktura kolejowa, w tym dworce i perony. Warunkiem koniecznym realizacji wszystkich takich projektów jest uwzględnienie potrzeb osób z różnymi niepełnosprawnościami.

Przedstawiciele IZ/IP oczekują w kolejnej perspektywie dalszych szkoleń w zakresie równości szans i niedyskryminacji, ale przede wszystkim zaangażowania merytorycznych organizacji (NGO) w doradztwo dla pracowników.

1.1.6 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości kobiet i mężczyzn w systemie realizacji

W zakresie zasady równości kobiet i mężczyzn analiza wykazała, że zasada ta jest traktowana najczęściej neutralnie - często ujmowana jest w ramach polityki równości szans i niedyskryminacji.

Zidentyfikowano jednak, że w procesie powoływania członków i zastępców członków KM POPW przestrzegano zasady równości szans kobiet i mężczyzn.

Przejawem uwzględnienia tejże polityki mogą być także instrukcje wypełniania wniosków, w których to zawarto informację, jak beneficjenci powinni interpretować ww. zasadę:

„Zgodnie z ww. Wytocznymi zasada równości szans kobiet i mężczyzn ma prowadzić do podejmowania działań na rzecz osiągnięcia stanu, w którym kobietom i mężczyznom przypisuje się taką samą wartość społeczną, równe prawa i równe obowiązki oraz gdy mają oni równy dostęp do zasobów (środki finansowe, szanse rozwoju), z których mogą korzystać. Zasada ta ma gwarantować możliwość wyboru drogi życiowej bez ograniczeń wynikających ze stereotypów płci”.

W ocenie przedstawicieli IZ/IP nie ma uzasadnienia dla zastosowania szerszych działań w zakresie zapewnienia realizacji ww. zasady w przyszłości. Badani stoją na stanowisku, że dostatecznie zapewniono realizację zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn zgodnie z przyjętą *Agendą działań na rzecz równości szans i niedyskryminacji w ramach funduszy unijnych 2014-2020* (dokument jest spełnieniem ogólnego warunku ex-ante) oraz z *Wytocznymi w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełno sprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020*.

1.2. Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasad horyzontalnych na wybranych etapach życia Programu

1.2.1 Działania informacyjne

W zakresie działań informacyjnych ciekawe rozwiązania stosuje IP – CUPT. Dotyczą one jednak głównie **zasady równości szans i niedyskryminacji**.

CUPT przygotował i opublikował bowiem **wiele materiałów dla beneficjentów poświęconych tematyce dostępności**, w tym np.:

1. **Jak opisać dostępność w projektach transportowych finansowanych z funduszy UE. PORADNIK DLA WNIOSKODAWCÓW I BENEFICJENTÓW CENTRUM UNIJNYCH PROJEKTÓW TRANSPORTOWYCH.** W Poradniku znajduje się przegląd aktów prawnych regulujących różne aspekty dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, wskazówki, jak analizować dostępność projektów, wyjaśnienia dotyczące projektowania uniwersalnego, case study oparte na składanych wcześniej projektach oraz informacje, jak wyniki analizy dostępności opisać we wniosku o dofinansowanie i jak przygotować studium wykonalności.
2. Broszurę: **Jak opisać dostępność w projektach finansowanych ze środków UE?**
3. Publikację „**NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA W SŁUŻBIE DOSTĘPNOŚCI. TRANSPORTOWE OBSERWATORIUM BADAWCZE NA RZECZ DOSTĘPNOŚCI W TRANSPORCIE**”.
4. Publikację: **Dostępny rower na +. Osoby z niepełnosprawnością i osoby w wieku senioralnym też jeżdżą rowerem**”.
5. Ekspertyzę „**Użytkownicy transportu publicznego z autyzmem, zespołem Aspergera i ich potrzeby**” w ramach cyklu „Transport dla wszystkich”.

Prowadzony był także „**Cykl o dostępności w CUPT – standard transportowy w praktyce**” przez pracowników CUPT skierowany do beneficjentów POPW obejmujący:

- Webinarium - Wysiąść z transportu byle jakiego – rzecz o ewakuacji
- Webinarium - Podróże małe i duże z psem przewodnikiem
- Webinarium - Osoby starsze też podróżują w transporcie publicznym
- Webinarium - Obsługa pasażera z niepełnosprawnością w podróży
- Webinarium - Użytkownicy transportu publicznego ze spektrum autyzmu (w tym z zespołem Aspergera) i ich potrzeby dostępności
- Webinarium - - Zabytkowa infrastruktura transportowa vs dostępność dla osób o ograniczonej mobilności
- Webinarium - Sposoby na pokonywanie poziomów w infrastrukturze transportowej
- Webinarium – Dostępny dźwięk w transporcie
- Webinarium – Transport dostępny cyfrowo
- Webinarium – Dostępne miejsca higieny na kolei

- Wsiąść do pociągu byle jakiego, nie dbać o to czy jesteś na wózku lub z wózkiem
- Nie tylko Braille - trendy związane z nawigacją dla niewidomych

Cyklicznie (raz w miesiącu) organizowane były przez CUPT eksperckie spotkania dotyczące kwestii dostępności w transporcie dla beneficjentów POPW z udziałem os. niepełnosprawnych. Celem takich spotkań było:

- propagowanie dostępności,
- pokazanie problemów osób z niepełnosprawnościami spotykanych w przestrzeni publicznej związanej z transportem,
- osvajanie z niepełnosprawnością,
- integracja środowiska beneficjentów, administracji rządowej i samorządowej, użytkowników z ograniczoną mobilnością, środowiska naukowego i biznesu,
- wymiana poglądów i doświadczeń.

W ramach działań informacyjnych organizowane były także spotkania w regionach w głównych miastach wschodniej Polski, konferencje i webinaria dla beneficjentów - jednak zasady horyzontalne nie stanowiły odrębnych tematów takich spotkań. Tematyka ta omawiana była przy okazji innych zagadnień dotyczących POPW. Informacje, m.in. na temat polityk, udzielane mogły być również telefonicznie i mailowo. PARP na swojej stronie www zamieścił FAQ, czyli katalog najczęstszych pytań i odpowiedzi.

Wyniki badań wskazują, że **głównym źródłem informacji o zasadzie ZR dla beneficjentów projektów była dokumentacja programowa**. Na kolejnych miejscach znalazły się: strona internetowa, publikacje, konsultacje IZ/IP oraz szkolenia. Za najbardziej **skuteczne uznano jednak spotkania osobiste z beneficjentami**, podczas których mieli oni możliwość zadawania pytań i dyskusji.

Z opracowanego raportu ewaluacyjnego (2018) wynika, że zdaniem 76% beneficjentów opisowy sposób przedstawiania realizacji zaplanowanej zasady ZR byłby najskuteczniejszy. **Nie wydano jednak żadnego poradnika, który mógłby zwizualizować lub wyjaśnić potencjalnym beneficjentom, jak zasadę ZR opisywać w projektach.**

W ocenie badanych przedstawicieli IZ/IP **w przyszłości należy realizować webinaria, przedstawiać praktyczne rozwiązania, w tym zapraszać innych beneficjentów**, którzy już zrealizowali projekty uwzględniające zasady horyzontalne, żeby mogli dzielić się swoimi doświadczeniami.

Brak mapy dobrych praktyk czy filmów informacyjnych w zakresie skutecznych przykładów zapewnienia realizacji zasad horyzontalnych uznano za jedną z głównych przeszkód wdrażania polityk w Programie.

1.2.2 Wybór i ocena projektów

Ocena projektów, w całości odbywa się w postaci elektronicznej w systemie SL2014. Eksperti (pracownicy instytucji) również pracują zdalnie. Wyjątek stanowią projekty w Osi II, gdzie w ramach oceny organizowane są **panele z udziałem beneficjentów. Jest to bardzo skuteczne rozwiązanie, ponieważ na panelu beneficjent ma możliwość wyjaśnić wątpliwości, których nie potrafił sformułować we wniosku o dofinansowanie, w tym poprawić właśnie część dotyczącą zasad horyzontalnych. Przedstawiciel PARP podkreślał, że podczas tych paneli bardzo często dochodzi do dyskusji z beneficjentem nt. polityk, możliwe jest także wspólne wypracowanie propozycji zmian/nowych rozwiązań w tym zakresie.**

Informacje dla beneficjentów nt. zasad horyzontalnych są zamieszczone zarówno w kryteriach wyboru projektów, jak i instrukcjach przygotowania wniosków.

Zasady horyzontalne w systemie oceny i wyboru projektów ujęte są kryteriach dostępu i kryteriach horyzontalnych. Wszystkie dofinansowywane projekty muszą mieć przynajmniej neutralny wpływ na poszczególne zasady - **zgodnie z art. 7 i 8 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013**. Ponadto w zakresie równości szans i niedyskryminacji w ocenie projektów eksperci posługują się wytycznymi z 2018 r. Realizacji zasad horyzontalnych służą także przepisy krajowe, tj. prawo budowlane czy standardy architektoniczne, które muszą być spełnione w przypadku infrastruktury. Elementem oceny, służącym zapewnieniu realizacji polityki ZR, jest również **ocena oddziaływania na środowisko**.

Wśród kryteriów, przyjętych w POPW, dotyczących polityk stosowane są zarówno kryteria 0-1, jak i punktowe - uzależnione jest to od specyfiki Osi i Działań.

IP – PARP zmieniła kryteria wyboru projektów w wyniku współpracy ze Spółdzielnią FADO. **Projekty w Osi I muszą wykazać pozytywny wpływ na zasadę równości szans i niedyskryminacji**, np. w Działaniu 1.4 Strategia przedsiębiorstw musi być spełniony standard dostępności cyfrowej. Beneficjent musi dokonać analizy zakładanych produktów pod kątem dostępności, a we wniosku musi wynik takiej analizy opisać. Nie jest dopuszczalne, żeby projekt był neutralny wobec tej polityki.

W Osi II, Działaniu 2.1 Transport miejski stosowane jest dodatkowe, nieobowiązkowe kryterium (za które można uzyskać 5 pkt) weryfikujące czy projekt przyczyni się poprawy mobilności os. z niepełnosprawnościami.

W przypadku polityki równości kobiet i mężczyzn dopuszcza się neutralny wpływ projektu – wedle dostępnych danych taka deklaracja jest najczęściej wskazywana.

Polityka zrównoważonego rozwoju, w zależności od osi i działania oceniana jest w skali punktowej. Punktem wyjścia jest stwierdzenie, że projekt nie prowadzi do degradacji środowiska. Dodatkowe **kryteria premiujące** występują w projektach, które koncentrują się na kwestiach efektywnego korzystania z zasobów, w postaci:

- **promocji zielonej i zrównoważonej gospodarki**² (Poddziałanie 1.1.2 Rozwój startupów w Polsce Wschodniej i Działanie 1.2 Internacjonalizacja MŚP). Polega ona na ograniczaniu:
 - zanieczyszczeń oraz energo- i wodochłonności,
 - recyklingu odpadów,
 - wykorzystywaniu odnawialnych źródeł energii w projektach.

W Działaniu 1.2. Internacjonalizacja MŚP aspekt środowiskowy może przejawiać się pośrednio poprzez wspieranie samego procesu wprowadzania oraz upowszechniania produktów proekologicznych i innowacyjnych oferowanych dotychczas przez beneficjenta.

- **stosowania zasady 4R** (Działanie 1.3 Ponadregionalne powiązania kooperacyjne) - (ang. *reduce, reuse, recycle, repair*) dotyczy to efektywnego wykorzystania odpadów lub ich ograniczania w projekcie. Pozytywne spełnianie kryterium potwierdzone jest dodatkowymi wskaźnikami beneficjenta. Przedsiębiorcy w ramach zasady 4R często wskazywali, że unikają kupowania nadmiernej ilości dóbr, powtórnie je użytkują oraz optymalizują zużycie materiałów takich jak papier, energia oraz paliwa. W takim rozumieniu wykorzystywane jest także wskazywanie na technologie informacyjne w zakresie prac biurowych oraz upowszechnianie elektronicznej wymiany informacji, współpracę on-line, w tym organizowanie telekonferencji zamiast spotkań. Beneficjenci, na potrzeby spełniania kryterium, podkreślają również, że współpracują z firmami, które wykorzystują odpowiedni sprzęt oraz posiadają systemy zarządzania jakością oparte o odpowiednie normy ISO. Wnioskodawca musi opracować wskaźnik, który ma pokazywać poprawę sytuacji o 10% w stosunku do poziomu bazowego. Uwzględnienie bądź nie takiego wskaźnika często decyduje o znalezieniu się projektu na liście rankingowej.

Do oceny projektów, których przedmiotem jest realizacja przedsięwzięć (zamierzeń budowlanych lub innych) ingerujących w środowisko poprzez przekształcenie lub zmianę sposobu wykorzystania terenu stosowane są dodatkowe kryteria – elementy z art. 8 **rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013**, które weryfikują ocenę oddziaływania na środowisko oraz zagadnienia dot. zmian klimatu (odporności, adaptacji, mitygacji), np. **system kanalizacji deszczowej i wykonanie przepustów ekologicznych**.

² Promocja zielonej i zrównoważonej gospodarki to jedno z kryteriów w Poddziałaniu 1.1.2. i działaniu 1.2 POPW weryfikowane na podstawie oświadczenia beneficjenta we wniosku o dofinansowanie. Beneficjent może uzyskać maksymalnie 2 punkty za uwzględnienie tego kryterium w projekcie.

Zdaniem przedstawicieli IZ/IP to **kryteria premiujące są bardziej skuteczne, ponieważ motywują wnioskodawców do pełniejszego i bardziej kompleksowego opisu sposobów uwzględniania polityk w projektach.**

W ramach prowadzonych analiz zidentyfikowano działania, jakie można byłoby podjąć w kolejnej perspektywie finansowej. To np.:

- Wypromowanie (głównie przez IZ) wśród potencjalnych beneficjentów zasad horyzontalnych i sposobów ich ujęcia w projektach.
- Kryteria oceny powinny mieć charakter premiujący, np. zrównoważony rozwój powinien być oceniany zwłaszcza w zakresie celów klimatycznych.
- Kryteria oceny powinny częściej weryfikować osiągnięcie celów klimatycznych w ujęciu ilościowym.
- Beneficjent powinien być obligowany do tego, by realizacja (zarządzanie) projektem przebiegało w sposób elektroniczny, a ewentualne materiały drukowane powinny być na papierze z recyklingu.
- Powinien być wprowadzony wymóg stosowania alternatywnych źródeł energii na poziomie projektów, w tym inwestycji, np. w przypadku dworców zastosowanie rekuperacji elektrycznej poprzez panele fotowoltaiczne lub energooszczędne żarówki.
- Dokumentacja konkursowa powinna być bardziej przystępna, jaśniej napisana, bardziej intuicyjna, krótsza.
- Zdefiniowanie zasad horyzontalnych wprost w dokumentacji konkursowej nakierowałoby beneficjentów na stosowanie tych zasad w praktyce.

1.2.3 Monitoring i sprawozdawczość

W zakresie monitorowania zasad horyzontalnych przyjęto standardowe rozwiązania, tj. takie, które wynikają z obowiązków systemowych. Sprawozdawczość odbywa się na trzech poziomach:

1. Monitorowanie beneficjentów w systemie SL2014/LSI
2. Sprawozdanie IP do IZ (kwartalne i roczne)
3. Sprawozdania IZ do Komisji Europejskiej (roczne) – na tym poziomie weryfikowana jest liczba projektów pozytywnych i neutralnych w podziale na poszczególne polityki horyzontalne oraz odsetek określonego wpływu na podstawie zawartych umów o dofinansowanie.

Np. dane za 2019r ujęte w sprawozdaniu:

- I osi - określono pozytywny wpływ projektu na dostępność w 67% UoD, na równość szans w 60% UoD, natomiast dostępność produktów projektu zadeklarowano w 89% UoD,

- II osi - określono pozytywny wpływ projektu na dostępność w 93%, na równość szans w 64% UoD, natomiast dostępność produktów projektu zadeklarowano w 100% UoD,
- III osi (infrastruktura kolejowa) w ramach projektów, przewidziano prace mające na celu zwiększenie dostępności peronów i przejść kolejowych dla osób z niepełnosprawnościami – ponad 130 obiektów (w tym: perony jedno- i dwukrawędziowe przebudowane lub zbudowane oraz dworce zmodernizowane lub zbudowane w ramach projektu).

Monitoring projektów w ramach POPW opiera się zasadniczo na weryfikacji deklaracji beneficjenta z etapu składania wniosku o dofinansowanie ze stanem na etapie rozliczenia końcowego lub kontroli. Tylko w projektach, dla których Instytucją Pośredniczącą jest CUPT, beneficjent PKP SA fakultatywnie składa comiesięczne informacje nt. etapu wykonania poszczególnych inwestycji.

Dane do monitoringu pozyskiwane są z:

- systemu SL2014/LSI,
- formularzy pn. „Analiza zgodności projektu z polityką ochrony środowiska” dodatkowo zweryfikowane z dokumentacją w IP (w odniesieniu do aspektów środowiskowych),
- prowadzonych kontroli, np. protokołu z kontroli wykonawcy na placu budowy, protokołu z przeprowadzonej wizyty monitoringowej i kontroli na miejscu organizowanej przez Instytucję Pośredniczącą. Celem kontroli jest m.in. weryfikacja wypełniania obowiązków środowiskowych i deklaracji określonych we wniosku o dofinansowanie.

Przedstawiciele IZ/IP zaangażowani w proces monitorowania twierdzą jednak, że istniejące narzędzia nie są wystarczające żeby monitorować zasady horyzontalne w rzetelny sposób. Weryfikacja opiera się na deklaracjach beneficjentów. Brakuje dostatecznie precyzyjnych wskaźników, które mogłyby te zasady weryfikować.

IP/IZ stosują standardowe narzędzia monitoringu, do których należą: Wyciągi z wniosków o płatność (PH ujmowane są w opisie postępu rzeczowego i we wskaźnikach, nie ma odrębnego pola dla PH),

- Wyciągi z systemu SL2014 (głównie wskaźniki),
- Wizyty monitorujące na miejscu,
- Kontrole na miejscu na podstawie dokumentów lub inwestycji do wglądu,
- Raporty inżyniera kontraktu.

Stosowany przez IP- PARP formularz: „**Analiza zgodności projektu z polityką ochrony środowiska**” (tzw. **formularz środowiskowy**) zawiera pytania dotyczące:

- stosowania dyrektywy SOOŚ i OOŚ,

- stosowania oceny oddziaływania na obszary Natura 2000,
- stosowanie ramowej dyrektywy wodnej,
- oceny zgodności projektu z polityką ochrony środowiska, tj.
- przystosowania się do zmiany klimatu i łagodzenie zmiany klimatu, a także odporność na klęski żywiołowe

Wyniki ewaluacji z 2018 roku wskazują jednak, że narzędzie to zostało uznane przez beneficjentów za wysoce obciążające.

Z uwagi na charakter projektów (inwestycyjne), monitoring prowadzony jest w oparciu o umowę dofinansowane i harmonogram płatności danego beneficjenta i realizowany na końcu projektu lub przy rozliczeniu. Projekty te rozliczane są na zasadzie refundacji wydatków i dopiero przy odbiorze weryfikowane są wszystkie zapisy ujęte we wniosku o dofinansowanie, w tym polityki horyzontalne..

W odniesieniu do poszczególnych zasad horyzontalnych, **w największym stopniu monitorowana jest zasada równości szans i niedyskryminacji oraz zrównoważonego rozwoju.**

Zasadę równości płci monitoruje się głównie poprzez wskaźniki zatrudnieniowe, np.:

- Wzrost zatrudnienia we wspieranych przedsiębiorstwach – kobiety
- Wzrost zatrudnienia we wspieranych przedsiębiorstwach – mężczyźni
- Liczba nowoutworzonych miejsc pracy – pozostałe formy - kobiety
- Liczba nowoutworzonych miejsc pracy – pozostałe formy - mężczyźni
- Liczba utrzymanych miejsc pracy – kobiety
- Liczba utrzymanych miejsc pracy – mężczyźni

W przypadku zasady zrównoważonego rozwoju weryfikacja spełnienia zasady odbywa się przez analizę wybranych elementów oddziaływania na środowisko czy poprzez wskaźnik „**Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie ekoinnowacji**”.

Kontrola realizacji zasady ZR ma miejsce na etapie realizacji oraz zakończenia projektu, a także w okresie trwałości. **Weryfikując realizację zasady ZR najczęściej kontroli podlega zgodność deklaracji (w formularzu środowiskowym) złożonej przez beneficjenta we wniosku o dofinansowanie z dokumentami o charakterze administracyjnym (np. decyzje o środowiskowych uwarunkowaniach, decyzje budowlane itp.).** Kontrolowane są również kwestie związane z wydatkowaniem środków finansowych, a także zadeklarowane przez beneficjenta wskaźniki. Z drugiej strony, nie ma np. wskaźników dotyczących liczby zielonych zamówień publicznych i stosowanych klauzul społecznych.

Zasada równości szans i niedyskryminacji jest weryfikowana najszerzej. Po pierwsze, przeprowadzany jest monitoring zgodności inwestycji z wytycznymi w zakresie dostępności osób z niepełnosprawnościami poprzez analizę dokumentacji projektowej. Po drugie, w systemie monitoringu uwzględniono także odpowiednie wskaźniki, np.:

- Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami
- Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb os. z niepełnosprawnościami – wskaźnik zrealizowany w momencie odbioru,

Po trzecie, prowadzone są również wizyty monitorujące i kontrole na miejscu, np. w przypadku inwestycji kolejowych. Monitorowany jest poziom eliminacji barier architektonicznych w przypadku dostępność peronów, przejść, czy dworców..

W przypadku Osi III, IP (CUPT) zobligowana jest do przeprowadzenia na zakończenie inwestycji badania **TSI PRM, czyli Technicznej Specyfikacja Interoperacyjności**, dzięki której odebrana inwestycja uzyskuje certyfikat dostępności. Zrealizowana inwestycja musi uzyskać, od instytucji certyfikującej, certyfikat o tym, że obiekt spełnia wszystkie wymagania.

W ramach prowadzonych analiz zidentyfikowano działania, jakie można byłoby podjąć w kolejnej perspektywie finansowej, to np.:

- Na wzór audytów BRD warto byłoby przeprowadzać audyty inwestycji pod kątem uwzględniania potrzeb osób niepełnosprawnych, nie tylko na etapie przygotowania dokumentacji (deklaracji we wniosku), ale także na etapie projektu wykonawczego oraz samego wykonania. Nie powinno opierać się tylko na oświadczeniu beneficjenta. Np. *„w przypadku inwestycji dworcowej w Łodzi Fabrycznej, mimo że dworzec jest bardzo innowacyjny, ma szereg niedociągnięć pod kątem osób na wózkach. Gdyby na poszczególnych etapach inwestycji było to weryfikowane, wówczas spełniałby rzeczywiste potrzeby osób niepełnosprawnych”.*
- W kontrolach projektów na miejscu mogłyby brać udział osoby z niepełnosprawnościami lub przedstawiciele stowarzyszeń zajmujących się takimi kwestiami.
- Powinien powstać katalog kryteriów dotyczących zasad horyzontalnych, tak by nie opierać się tylko na deklaracjach beneficjentów. Powinno się określić zakres minimum niezbędny do spełnienia w projekcie zasad polityk horyzontalnych. Można zastosować kryterium premiujące **gospodarki obiegu zamkniętego**, co oznacza np., że określony % materiałów wykorzystywanych w projektach pochodziłoby z produktów odnawialnych.

- W przyszłości konieczne byłoby położenie większego nacisku na szkolenie pracowników komórek odpowiadających za kontrole projektów w zakresie zasad horyzontalnych – dzięki czemu uda się skuteczniej weryfikować realizację polityk w praktyce.

W 2018 r. w ramach POPW została przeprowadzona ewaluacja zasady zrównoważonego rozwoju – w jej wyniku powstał raport monitoringowy za lata 2014-2017. Część z rekomendacji została co prawda wdrożona, ale dotyczyły one tylko kryteriów wyboru projektów.

W raporcie wzięto pod uwagę:

- Analizę kryteriów oceny projektów pod kątem zrównoważonego rozwoju;
- Wpływ projektów POPW na zasadę zrównoważonego rozwoju;
- Ocenę oddziaływania na środowisko, w tym:
 1. stosowanie dyrektywy SOOŚ i OOŚ,
 2. stosowanie oceny oddziaływania na obszary Natura 2000,
 3. stosowanie ramowej dyrektywy wodnej,
 4. ocena zgodność projektu z polityką ochrony środowiska, tj.
 - w ramach zasady ostrożności
 - działania zapobiegawcze
 - naprawienia szkody „u źródła”
 - zanieczyszczający płaci
- Odporność na zmiany klimatu;
- Przystosowanie (adaptacja) do zmian klimatu;
- Łagodzenie (mitygacja) zmian klimatu;
- Efektywne korzystania z zasobów;
- Efekty ekologiczne.

Raport nie uwzględnia wprost i nie daje wskazówek w jaki sposób monitorować zasadę ZR na etapie wdrażania POPW, jednak dzięki działaniom opisanym przez realizatora badania można wyodrębnić zakres monitoringu, który może posłużyć dla dalszego procesu monitorowania ZR na poziomie projektów.

W ww. raporcie monitoringowym badacze uwzględnili takie metody i zakresy jak:

- analizę liczby projektów neutralnych i pozytywnych na podstawie deklaracji beneficjentów zawartych we wnioskach o dofinansowanie;
- zastosowanie oceny przez niezależnych ekspertów zewnętrznych;

- zastosowanie statystycznej metody ilościowej;
- ocenę na podstawie opisów i/lub wskaźników przyporządkowanych do poszczególnych projektów;
- weryfikację formularzy pn. analiza zgodności projektu z polityką ochrony środowiska w Osi II i III w część F.1-7, Osi I (1.3.1, 1.3.2 i 1.4 etap II) wg 4 zakresów wymienionych wyżej w ocenie oddziaływania na środowisko;
- analizę projektów realizowanych w wyniku planu lub programu, innego niż program operacyjny, np. Plan mobilności dla miasta Kielce i KOF;
- zastosowanie współczynnika obliczania wsparcia na cele związane ze zmianami klimatu dla każdego z działań (łączna wartość projektów w porównaniu do łącznej wartości wszystkich analizowanych projektów);
- analizę rozwiązań, jakie przyjęto w celu zapewnienia odporności na bieżącą zmienność klimatu i przyszłe zmiany klimatu w ramach projektów;
- analizę rozwiązań, jakie przyjęto w celu adaptacji do zmian klimatu w ramach projektów;
- analizę rozwiązań, jakie przyjęto w celu łagodzenia zmian klimatu w ramach projektów;
- analizę projektów, w których uwzględniono zasadę 4R;
- analizę zapisów wnioskodawców we wniosku w zakresie wpływu projektu na promocję zielonej i zrównoważonej gospodarki;
- analizę efektów ekologicznych wyrażonych we wnioskach o dofinansowanie pod kątem:
 - wartość projektów wg oceny wpływu na ZR;
 - liczbę prowadzonych ekoinnowacji, w tym wskaźnika obejmującego liczbę przedsiębiorstw wspartych w zakresie ekoinnowacji pod kątem regionalnych inteligentnych specjalizacji (RIS);
 - koszty rozwiązań na rzecz zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko;
 - ekologiczne efekty projektów.

Ujęte w raporcie kwestie środowiskowe można w ten sam sposób badać w innych programach operacyjnym, mając jednak na względzie, że dotyczy to tylko wspomnianego aspektu środowiskowego, a nie pełnego wymiaru zasady zrównoważonego rozwoju.

1.3. Wykorzystane źródła danych

- Wywiady pogłębione z przedstawicielami IZ/IP PO PW 2014-2020
- Program Operacyjny Polska Wschodnia na lata 2014-2020,
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych POPW 2014-2020,
- Załącznik 2. *Tabela wskaźników rezultatu bezpośredniego i produktu dla działań i poddziałań*
- Załącznik 3. *Kryteria wyboru projektów dla poszczególnych osi priorytetowych, działań i poddziałań,*
- DOSTĘPNOŚĆ JEST NA PLUS. Wpływ projektów transportowych zrealizowanych z PO liŚ 2007-2013 na mobilność osób z niepełnosprawnościami oraz osób z ograniczoną możliwością poruszania się,
- Jak opisać dostępność w projektach finansowanych ze środków UE?
BROSZURA, CUPT,
- Raport „Ewaluacja systemu wyboru projektów w Programie Operacyjnym Polska Wschodnia 2014-2020”, PAG Uniconsult, IMAPP, Warszawa, czerwiec 2016,
- Sprawozdanie roczne Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 za rok 2019, Warszawa, maj 2020 r.,
- Sprawozdanie roczne Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 za rok 2018, Warszawa, czerwiec 2019 r.,
- Sprawozdanie roczne Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 za rok 2017, MINISTERSTWO INWESTYCJI I ROZWOJU, Warszawa, maj 2018 r.,
- Sprawozdanie roczne Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 za rok 2016, MINISTERSTWO ROZWOJU, Warszawa, czerwiec 2017 r.,
- Sprawozdanie roczne Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 za lata 2014 - 2015, MINISTERSTWO ROZWOJU,
- Instrukcja wypełniania Wniosku o dofinansowanie projektu w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia Oś priorytetowa I: Przedsiębiorcza Polska Wschodnia Działanie 1.2 *Internacjonalizacja MŚP,*
- Art. 7 i art. 8 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006,

- Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020,
- Ewaluacja wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 - RAPORT KOŃCOWY, Główny Instytut Górnictwa, Katowice, lipiec 2018,
- REALIZACJA ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POPW 2014-2020 ZA LATA 2014-2017 (ujęcie środowiskowe) - RAPORT MONITORINGOWY, Główny Instytut Górnictwa, Katowice, 2018,
- Podręcznik Beneficjenta Programu Polska Wschodnia 2014-2020
- Wzór wniosku o dofinansowanie
- Wzór umowy o dofinansowanie w ramach POPW
- Wzór wniosku o płatność
- [CUPT Wydarzenia](https://www.cupt.gov.pl/dostepnosc/wydarzenia) (<https://www.cupt.gov.pl/dostepnosc/wydarzenia> dostęp: 26.04.2021 r.)

2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020

2.1 Zasady horyzontalne w systemie realizacji Programu

2.1.1 Dobrze rozwiązania w zakresie uwzględnienia zasad w dokumentach programowych i systemie realizacji

Wszystkie zasady horyzontalne zostały uwzględnione w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 w **SEKCJI 11. ZASADY HORYZONTALNE oraz w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych (SzOOP)**. Na etapie wdrażania Programu zasady zostały ujęte w instrukcjach wypełniania wniosków, regulaminach konkursów, zestawieniu kryteriów oraz na liście wskaźników.

Zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem, określone w ramach priorytetów inwestycyjnych oraz celów poszczególnych osi priorytetowych Programu odwołują się do celów rozwojowych województwa podkarpackiego wskazanych w *Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020*.

Odnosząc się do zasady zrównoważonego rozwoju na poziomie Programu, należy zauważyć jej szerokie postrzeganie zarówno w aspekcie środowiskowym, jak też dotyczącym rozwoju społecznego.

Sam Program podlegał, na podstawie ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, **strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko**.

W kontekście programowania należy wspomnieć również o poświęceniu zagadnieniu zrównoważonego rozwoju odrębnej części dokumentu Programu **tj. część „Szczególne potrzeby obszarów geograficznych, które cierpią na skutek poważnych i trwałych niekorzystnych warunków przyrodniczych lub geograficznych”**.

W kontekście EFS zasada ta realizowana jest poprzez działania sprzyjające kreowaniu polityki rynku pracy, a także kształcenia kadr regionu mających na celu wypracowanie stabilnej sytuacji rynkowej, zapewniającej miejsca pracy dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Ujęcie zasady zrównoważonego rozwoju w RPO WP 2014-2020 dotyczy:

- Przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania Programu (oraz projektów infrastrukturalnych) na środowisko;
- Powołania do zespołów zadaniowych pracujących nad projektem Programu przedstawicieli organizacji działających na rzecz ochrony środowiska;

- Uwzględnienia w ramach kryteriów oceny wniosków o dofinansowanie zasady zrównoważonego rozwoju;
- Organizacji konkursów, w których pozytywne oddziaływanie na środowisko stanowi kryterium dostępu;
- Promowania tworzenia w ramach projektów tzw. zielonych miejsc pracy;
- Dofinansowywania projektów edukacji ekologicznej i podnoszących świadomość mieszkańców nt. ochrony środowiska;
- Monitorowania i raportowania wydatków związanych z realizacją celów dotyczących zmian klimatu;
- Udziału w pracach KM 2014-2020 przedstawicieli organizacji działających w obszarze ochrony środowiska;
- Włączenia do Programu zasady „użytkownik płaci” i „zanieczyszczający płaci”;
- Stosowania klauzuli delokalizacyjnej.

Priorytety w największym stopniu uwzględniające zasadę ZR to: PI 1a, 1b, 4a.

Priorytety bezpośrednio odwołujące się do zasady ZR to: PI 4b, 4c, 4e, 4g, 5b, 6a, 6b, 6c, 6d, 6e.

Osie priorytetowe, działania i poddziałania w największym stopniu odnoszące się do **zasady zrównoważonego rozwoju to:**

- **OP 3 Czysta energia (CT 4)**
- **OP 4 Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego (CT 6)**
- **OP 5 Infrastruktura komunikacyjna (CT 4, CT 7)**

Wskazane osie w największym stopniu akcentują komponent środowiskowy, stanowiący istotny aspekt zasady zrównoważonego rozwoju.

Zasadzie równości szans i niedyskryminacji poświęcono najwięcej uwagi w dokumentach programowych i systemie realizacji Programu. Jest to zasada traktowana priorytetowo w okresie programowania 2014-2020.

Zasada ta została uwzględniona zarówno w projektach infrastrukturalnych finansowanych z EFRR poprzez wymóg dostosowania infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych, jak również w projektach EFS, wśród których znalazła się **odrębna ścieżka dla projektów współfinansowanych przez PFRON.**

Konieczność opisanie sposobów zapewnienia dostępności dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności wynika wprost z *Wytocznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020.*

Odnosząc się do sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego, na etapie programowania IZ RPO WP 2014-2020 wzięta pod uwagę sytuację grup najbardziej narażonych na dyskryminację, w szczególności na rynku pracy, do których zaliczają się: kobiety, osoby po 50 roku życia, osoby długotrwale bezrobotne i osoby z niepełnosprawnościami.

W ramach EFS, w Osi VIII zaplanowano realizację kompleksowych działań, których celem jest integracja osób wykluczonych bądź narażonych na wykluczenie społeczne, czyli takich które ze względu na różne czynniki zostały wyłączone z udziału w życiu społecznym. Wsparcie ukierunkowane jest na programy integracyjne obejmujące kompleksowe działania z zakresu zdrowia, zatrudnienia, pomocy społecznej, prowadzące do aktywizacji społecznej i zawodowej tych osób.

W ramach **Osi IX** wsparcie ukierunkowane jest na wyrównywanie dostępu do wysokiej jakości edukacji m.in. w zakresie upowszechnienia edukacji przedszkolnej, wyrównywania szans edukacyjnych uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz upowszechnienia różnych form kształcenia.

W ramach EFRR szczególny nacisk położony jest na działania dotyczące zapewnienia dostępności usług, towarów i infrastruktury dla wszystkich osób, w szczególności dla osób z niepełnosprawnościami. **Powyższe oznacza konieczność stosowania zasady uniwersalnego projektowania i racjonalnych usprawnień w ramach działań finansowanych ze środków UE.**

Na etapie wdrażania, poprzez odpowiednie kryteria wyboru projektów uwzględniające potrzeby grup dyskryminowanych, promowane są projekty przyczyniające się do zwiększenia np. aktywności grup dyskryminowanych na rynku pracy czy też udziału osób starszych i o niskich kwalifikacjach w kształceniu ustawicznym.

Ujęcie zasady równości szans i niedyskryminacji w RPO WP 2014-2020 dotyczyło:

- uwzględnienia kryteriów formalnych wyboru projektów pozwalających na respektowanie zasady;
- uwzględnienia kryteriów merytorycznych wyboru projektów pozwalających na respektowanie zasady;
- powołania do zespołów zadaniowych pracujących nad projektem Programu przedstawicieli organizacji działających na rzecz równości szans i niedyskryminacji;
- monitorowania sytuacji osób z grup narażonych na dyskryminację;
- przyjęcia na poziomie projektów obowiązkowych wskaźników pozwalających na monitorowanie sytuacji osób z grup narażonych na dyskryminację.

Priorytety bezpośrednio odwołujące się do zasady to: PI 3a, 8b, 8i, 8iii, 8iv, 8v, 8vi, 9a, 9b, 9i, 9iv, 9v, 10a, 10i, 10iii, 10iv.

Osie priorytetowe, działania i poddziałania w największym stopniu odnoszące się do **zasady równości szans i niedyskryminacji** to:

- **Działanie 8.1 Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (PI 9i)**
- **Działanie 8.3 – Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych (PI 9iv)**
- **Działanie 8.7 Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym - ZIT (PI 9i)**

We wspomnianych działaniach wśród grup docelowych znajdują się osoby narażone na dyskryminację. Biorąc to pod uwagę należy wskazać, że projekty wdrażane w ramach wskazanych działań bezpośrednio oddziałują na sytuację grup dyskryminowanych.

Zasadzie równości szans kobiet i mężczyzn poświęcono najmniej uwagi w dokumentach i systemie realizacji Programu. Na poziomie systemu realizacji przyjęto, że projekty muszą być co najmniej neutralne biorąc pod uwagę wymóg spełnienia tej zasady. Obowiązuje w tym zakresie standard minimum, a projekty muszą być zgodne z ***Wytocznymi w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020 oraz „Agendą działań na rzecz równości szans płci w ramach funduszy unijnych 2014-2020”***.

Na szczególną uwagę zasługuje wyodrębnienie w ramach EFS jednego priorytetu ukierunkowanego stricte na realizację ww. zasady, tj. **PI 8iv „Równość mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym dostęp do zatrudnienia, rozwój kariery, godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie równości wynagrodzeń za taką samą pracę”**. Działania podejmowane w ramach PI 8iv przyczyniają się do zwiększenia aktywności zawodowej rodziców na rynku pracy, w szczególności kobiet, poprzez upowszechnienie usług opieki nad dziećmi do lat 3. Ponadto działania z zakresu aktywizacji zawodowej umożliwiają zarówno kobietom, jak i mężczyznom korzystanie ze wsparcia szkoleniowo - doradczego, ukierunkowanego na podnoszenie kwalifikacji oraz nabywanie nowych kompetencji i umiejętności.

W projektach EFRR zasada wymaga opisanie w studium wykonalności tzn. zgodność projektu z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn, w szczególności czy projekt nie ogranicza równego dostępu do zasobów (towarów, usług, infrastruktury) ze względu na płeć.

Ujęcie zasady równości płci w RPO WP 2014-2020 dotyczyło:

- powołania do zespołów zadaniowych pracujących nad projektem Programu przedstawicieli organizacji działających na rzecz równości płci;
- oceny wniosku o dofinansowanie z uwzględnieniem standardu minimum;
- kryteriów wyboru projektów uwzględniających potrzeby grup narażonych na dyskryminację;
- przygotowania projektów w oparciu o diagnozę sytuacji kobiet i mężczyzn w obszarze objętym projektem (odrębne pole, poza opisem standardu minimum);
- gromadzenia danych w podziale na płeć;
- uwzględnienia kryteriów merytorycznych wyboru projektów pozwalających na respektowanie zasady;
- uwzględnienia kryteriów formalnych wyboru projektów pozwalających na respektowanie zasady.

Priorytety bezpośrednio odwołujące się do zasady to: PI 8i, 8iii, 8iv, 9i, 9iv, 10a, 10i, 10iii, 10iv.

Osie priorytetowe, działania i poddziałania w największym stopniu odnoszące się do **zasady równości płci to:**

- **Działanie 7.4 Rozwój opieki żłobkowej w regionie (PI 8iv)**
- **Działanie 9.1 Rozwój edukacji przedszkolnej (PI 10i)**

Wspomniane działania bezpośrednio oddziałuje na kwestię równości płci. Ułatwiają powrót rodzicom, zwłaszcza kobietom na rynek pracy po przerwie związanej z macierzyństwem/ tacierzyństwem. Wyrównują zatem szanse kobiet i mężczyzn na rynku pracy.

2.1.2 Dobre praktyki w zakresie podnoszenia świadomości pracowników instytucji zaangażowanych w realizację Programu

Za dobrą praktykę w zakresie podnoszenia świadomości pracowników instytucji zaangażowanych w realizację Programu należy uznać **specjalistyczne szkolenia zorganizowane dla części pracowników przez Spółdzielnię Socjalną FADO**. Szkolenia profilowane były pod kątem sytuacji (problemów, barier) os. niepełnosprawnych, np. os. niewidomej. Warsztaty miały charakter bardzo praktyczny, np. uczestnicy szkoleń (pracownicy IZ/IP) mieli za zadanie usiąść na wózku inwalidzkim lub założyć ciemne okulary i wykonać określone zadania. Jedno z zadań dotyczyło wejścia z os. niewidomymi na Połoninę Wetlińską z zasłoniętymi oczami. Odbyły się również ćwiczeniach z psem przewodnikiem. Tego typu warsztaty kształtują perspektywę i dają praktyczną wiedzę jak zaplanować działania w Programie, by były bardziej dostępne dla os. z różnymi niepełnosprawnościami. W warsztacie brali udział pracownicy jednego wydziału, który odpowiada za

przygotowanie dokumentów. Pracownicy IZ/IP RPO WP dowiedzieli się na szkoleniach np. że język migowy różni się w zależności od kraju (dotąd byli przekonani, że j. migowy występuje tylko w jednej wersji).

Do tego w ramach współpracy z FADO doradztwo świadczył p. Piotr Kowalski dla całej kadry kierowniczej oraz KOP. Wszelkiego typu szkolenia praktyczne zostały wskazane jako najbardziej skuteczne.

Poza tym część pracowników IZ/IP wzięła również **udział w szkoleniach w zakresie dostępności dot. m.in.: standardu szkoleniowego, architektonicznego czy dokumentacyjnego..** Były to szkolenia ogólnopolskie realizowane przez Ministerstwo.

Na jednym ze spotkań KM RPO WP została przedstawiona prezentacja Ministerstwa nt. zasad horyzontalnych. Nie było natomiast szkoleń dla ekspertów w zakresie rozumienia ZH. Co do zasady równości płci IZ/IP nie widzi potrzeby organizacji dodatkowych szkoleń.

Dobłą praktyką wpływającą na poziom wiedzy pracowników instytucji systemu realizacji Programu jest pogłębianie i poszerzanie wiedzy poprzez **zapoznanie się z materiałami przekazywanymi przez IK UP**. Działanie takie powoduje, że wszyscy pracownicy instytucji zajmujący się realizacją Programu mają szansę na poszerzenie swojej wiedzy dotyczącej zasad horyzontalnych – niekoniecznie poprzez uczestnictwo w szkoleniach.

W odniesieniu do koordynatorów, w żadnej instytucji wdrażającej RPO WM nie funkcjonuje w strukturze koordynator ds. równości szans i niedyskryminacji czy koordynator ds. równości szans kobiet i mężczyzn. W ramach tych instytucji funkcjonuje koordynator ds. dostępności wynikający z nowych przepisów.

Komisja Europejska zasugerowała IZ RPO WP **powołanie koordynatora równościowego** na poziomie Programu. W KM RPO WP występował koordynator równościowy z ramienia Wojewody, ale z uwagi na zmianę ustawy wdrożeniowej koordynator został usunięty. IZ chciałaby powołać takiego koordynatora w kolejnym okresie programowania, żeby zasiadał również w Komitecie Monitorującym.

Dobłą praktyką na poziomie Programu jest na pewno ustanowienie **Koordynatora ds. środowiskowych**. Jest to samodzielna funkcja. Pełni on rolę w procesie wyboru projektu do dofinansowania. Weryfikuje kwestie środowiskowe, wchodzi w relacje z beneficjentem, uzyskuje od beneficjenta pisemne potwierdzenie spełnienia działań zgodnych z kwestiami środowiskowymi. Ta funkcja dot. EFRR. W EFS nie ma takich projektów. Koordynator ds. środowiska nie konsultuje zielonych zamówień publicznych. Jeżeli na etapie wdrożeniowym pojawiają się wątpliwości związane z zasadą zrównoważonego rozwoju w systemie realizacji funkcjonują eksperci, których zadaniem jest zbadanie sytuacji również w trakcie realizacji projektów.

W przyszłości wskazana jest dalsza współpraca ze Spółdzielnią FADO oraz nieustanne przypominanie i uświadamianie zasad pracownikom będącym na pierwszej linii kontaktu z beneficjentami. Przeszkoleni w zakresie ZH powinni być na pewno pracownicy z działu kontroli i rozliczeń. Szkolenia powinny być profilowane w odniesieniu do etapu wdrażania projektów.

2.1.3 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady partnerstwa na etapie przygotowania Programu oraz w systemie realizacji

Realizacja zasady partnerstwa w RPO WP nie odbiegała znacząco od standardowych działań przewidzianych w Rozporządzeniu delegowanym Komisji (UE) nr 240/2014 z dnia 7 stycznia 2014 r. w sprawie europejskiego kodeksu postępowania w zakresie partnerstwa w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych czy wytycznych w zakresie realizacji zasady partnerstwa na lata 2014-2020, Ministra Infrastruktury i Rozwoju, nr MliR/H 2014-2020/8(02)/10/2015.

W realizację zasady partnerstwa na etapie programowania była szeroko włączona **IP – Wojewódzki Urząd Pracy (WUP) w Rzeszowie**. Druga IP – **Stowarzyszenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego** nie istniało jeszcze na tym etapie zostało zarejestrowane dopiero w 2015 r.

IZ RPO WP stosowała standardowe narzędzia i kanały komunikacji z potencjalnymi partnerami na etapie programowania, tj.:

- Konsultacje na stronie internetowej,
- Konsultacje mailowe – uwagi przesyłane przez partnerów mailem,
- Organizację 5 spotkań w terenie, np. w Tarnobrzegu, Krośnie, Przemyślu czy Rzeszowie,
- Powołanie 6 tematycznych zespołów, które rozwiązały się po okresie konsultacji:
 1. Konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki;
 2. Środowiska i energetyki;
 3. Infrastruktury komunikacyjnej;
 4. Społeczeństwa informacyjnego;
 5. Rozwoju Rzeszowa i ośrodków subregionalnych;
 6. Kapitału ludzkiego i społecznego;
- Publikacje w mediach,
- Odpowiedzi na pisma różnych podmiotów.

Zasada partnerstwa na etapie programowania RPO WP przebiegała zgodnie z **kodeksem partnerstwa**³, w którym są z góry ustalone dobre praktyki oraz minimalny katalog działań weryfikowany przez Komisję Europejską.

Partnerzy społeczni byli szeroko włączani na etapie programowania RPO WM. Najbardziej aktywne były JST oraz organizacje pozarządowe, np. **Stowarzyszenie EKOSKOP, SOS Życie z Mielca** oraz **Agencja Rozwoju Regionalnego w Rzeszowie**. W proces włączani byli także przedsiębiorcy, uczelnie, instytucje otoczenia biznesu, koła działające przeciw wykluczeniu os. z niepełnosprawnościami, szkoły i organy prowadzące placówki oświatowe.

Zgłoszono łącznie 648 uwag do projektu Programu oraz 7 uwag do prognozy oddziaływania na środowisko. Spośród tego 85 uwag uwzględniono w całości, zaś 143 uwagi – uwzględniono częściowo. Najwięcej uwag było złożonych do osi rynku pracy, integracji społecznej oraz środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego. W odniesieniu do EFS było znacznie więcej uwag i aktywnych podmiotów, niż w EFRR. Wynika to z faktu, iż do EFS wnioskuje dużo małych podmiotów, np.: małe NGO, małe gminy, żłobki, dlatego skala zgłoszonych przez nich uwag była dużo większa niż w przypadku podmiotów wnioskujących do EFRR. W priorytecie przedsiębiorczości czy transportowym występują duże podmioty, których jest mniej, dlatego też uwag było mniej. Zdaniem przedstawicieli **IZ III sektor oczekuje od nich indywidualnego, osobnego podejścia w realizacji zasady partnerstwa**.

Oprócz konsultacji odbywały się serie spotkań w zakresie rynku pracy i integracji społecznej, które koordynował WUP w Rzeszowie. **Najciekawsze dotyczyły pieczy zastępczej**. IP – WUP odczuwa nacisk na deinstytucjonalizację pieczy zastępczej dlatego głos ośrodków pomocy społecznej, ROPS czy stowarzyszeń, które zajmują się tym aspektem, pokazał, że piecza funkcjonuje na dwóch różnych poziomach. Pozwoliło to lepiej zrozumieć urzędnikom problemy w zakresie pieczy zastępczej i wykorzystać domy, które zostały wybudowane przez jedną z organizacji pozarządowych do zaadoptowania ich na potrzeby rozwiązania właśnie tego problemu.

Na etapie wdrażania zasady partnerstwa, tj. ujęcia jej w systemie realizacji Programu powołany został **Komitet Monitorujący**, w skład, którego weszli reprezentanci różnych środowisk, w liczbie 63 osób, w tym:

- Marszałek Województwa Podkarpackiego (Przewodniczący);
- Przedstawiciele strony rządowej (9 osób);
- Przedstawiciele strony samorządowej (18 osób);

³ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 240/2014 z dnia 7 stycznia 2014 r. w sprawie europejskiego kodeksu postępowania w zakresie partnerstwa w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych, Dz. Urz. UE L 74/1 z 14.03.2014 r.

- Przedstawiciele partnerów społeczno-gospodarczych, w tym przedstawiciele organizacji związkowych, organizacji pracodawców, izb gospodarczych, środowiska naukowego, organizacji pozarządowych (17 osób);
- Obserwatorzy (15 osób);
- Przedstawiciele Komisji Europejskiej (3 osoby)

Proporcje w liczebności przedstawicieli poszczególnych partnerów wypełniają warunki zasady partnerstwa.

Dodatkowo została **powołana Grupa Sterującą Ewaluacją** w drodze uchwały *Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 10 maja 2016 r.* Jej celem jest koordynacja procesu ewaluacji RPO WP 2014-2020. Do zadań grupy należy doradztwo w zakresie m.in. formułowania założeń planowanych badań, oceny tworzonych w ramach ewaluacji dokumentów oraz opracowania rozwiązań służących podniesieniu jakości i efektywności procesu ewaluacji.

Novum jest to, że w skład GSE wchodzi nie tylko przedstawiciele instytucji zaangażowanych w realizację RPO WP 2014-2020, ale również:

- **Przedstawiciele środowiska eksperckiego (4 osoby);**
- **Przedstawiciele instytucji realizujących badania, ekspertyzy, ewaluacje (4 osoby);**
- **Przedstawiciele partnerów spoza administracji publicznej – partnerzy gospodarczy, partnerzy społeczni, przedstawiciele podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie (6 osób).**

Zasada partnerstwa na poziomie ewaluacji realizowana jest również poprzez udział KM w procesie ewaluacji. Nie stwierdzono ponadstandardowego zaangażowania KM w ten proces. Udział ten polega bowiem na zgłaszaniu ewentualnych potrzeb informacyjnych, pełnieniu roli odbiorcy wyników badań oraz na monitorowaniu wykorzystania rekomendacji z ewaluacji. Udział KM w tym procesie nie jest szerszy niż w RPO WM.

Jednym z przejawów zasady partnerstwa na etapie wdrażania Programu było powołanie **Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, któremu powierzono realizację Instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT)**. ZIT to narzędzie, za pomocą którego realizowane są strategie terytorialne, przede wszystkim dotyczące zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. Przy pomocy tego instrumentu, partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego miejskich obszarów funkcjonalnych mogą realizować zintegrowane przedsięwzięcia, łączące działania finansowane z EFRR i EFS.

Komisja Europejska położyła nacisk w tym okresie programowania tj. 2014-2020 na kwestie równości szans i niedyskryminacji.

Za najlepszą praktykę należy uznać współpracę ze Spółdzielnią Socjalną FADO.

Osoby tam pracujące same są niepełnosprawne i to one pokazywały pracownikom IZ/IP jak wygląda ich świat. Dzięki współpracy ze Spółdzielnią FADO zastosowano nowe rozwiązania w praktyce na poziomie Programu. Odbył się np. wyjazd dla pracowników WUP w Rzeszowie do mieszkania treningowego w Rymanowie, gdzie można było zauważyć konkretne potrzeby i bariery os. z niepełnosprawnościami. Mieszkania te odwiedzane były również przez opiekunów projektów w IP.

Na etapie wdrażania organizowano wizyty studyjne, które naoczniały problem. Pracownicy IP spożywali posiłek przygotowany przez osoby zatrudnione w spółdzielni socjalnej. Uznano, że taka forma współpracy była najbardziej owocna. Pokazało to, że tak zaprogramowane środki są bardzo dobrze wydatkowane.

Dzięki tym działaniom lepiej dostosowano Program do potrzeb różnych grup społecznych. Im większa partycypacja przedstawicieli różnych grup, tym pełniejszy Program, dający różne punkty widzenia. Kluczowa jest w tym zakresie rola koordynacyjna IZ.

W przyszłości uwagi do projektu Programu powinny być formułowane przez reprezentację środowiska a nie indywidualne organizacje czy instytucje. Zgłaszanie uwag powinno odbywać się kaskadowo, tzn. najpierw zebranie uwag przez określone środowiska od ich członków czy branż, a dopiero później przekazanie ich w postaci skumulowanej do IZ/IP.

Konsultacje powinny być:

- prowadzone terytorialnie a nie grupami,
- takie same dla wszystkich, ale różnymi narzędziami.

Partnerzy społeczni mają często swoje wewnętrzne problemy, które przeszkadzają im w pełnym zaangażowaniu w zasadę partnerstwa. Często zaangażowanie partnerów, zwłaszcza spoza administracji pozostaje w sferze deklaracyjności, a w momencie rzeczywistej potrzeby konsultacji, tego zaangażowania nie widać. Ponadto należy równomiernie rozkładać spotkania i konsultacje pomiędzy wszystkich aktorów Programu. Dużo więcej wysiłku powinno być włożone w aktywizację w konsultacje podmiotów zajmujących się osobami z niepełnosprawnościami.

2.1.4 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady zrównoważonego rozwoju w systemie realizacji

Uwzględnienie tej zasady w RPO WP 2014-2020 występowało na wszystkich etapach związanych z realizacją Programu. Na etapie programowania nastąpiło to poprzez zaangażowanie w ramach zespołów zadaniowych oraz konsultacji społecznych przedstawicieli organizacji i instytucji zajmujących się ekologią oraz tematyką ochrony środowiska. Na etapie wdrażania poprzez:

- Działalność **Koordynatora ds. Środowiska**, oceniającego dokumentację pod kątem spełniania zasady zrównoważonego rozwoju;
- Przejście na korespondencję elektroniczną oraz drukowanie w układzie dwustronnym, co pozwoliło wyrzucić pozytywny wpływ na środowisko poprzez ograniczenie zużycia papieru oraz wygenerowanie oszczędności.
Propagowanie rozwiązania, np. zastanów się czy musisz wydrukować maila. Od roku proces naboru jest wyłącznie w wersji elektronicznej. Komunikacja odbywa się w postaci LSI. Podpisywanie dokumentów jest możliwe przez e-PUAP lub podpis elektroniczny;
- Stosowanie teczek elektronicznych spraw, praca w systemie EZD;
- Pierwszeństwo materiałów przekazywanych drogą elektroniczną nad dokumentami drukowanymi;
- Stosowanie tzw. zielonych zamówień publicznych tylko na etapie ewaluacji (wymóg GSE);
- Realizacja spotkań on-line dzięki czemu oszczędza się paliwo, a przez to ogranicza CO2;
- Spotkania KM odbywające się w formie zdalnej od 2020 r.;
- Zorganizowanie platformy tematycznej dla Osi Edukacji;
- Klauzule społeczne w zamówieniach publicznych stosowane obligatoryjnie w zakresie usług cateringowych.

We wzorze wniosku o dofinansowanie z EFS wymogiem jest opisanie, w jaki sposób działania realizowane w ramach projektu będą wpisywały się w zasadę zrównoważonego rozwoju. We wzorze wniosku o dofinansowanie z EFRR brak punktu poświęconego politykom horyzontalnym. Projektodawca oświadcza jedynie, że będzie realizował projekt zgodnie z przepisami, ale nie wymaga się od niego przedstawienie konkretnych rozwiązań w obszarze PH.

Wg nowej ustawy wdrożeniowej⁴ wszystkie procesy mają się odbywać wyłącznie w formie elektronicznej. Zielone zamówienia publiczne można w przyszłej perspektywie wpisać na sztywno w umowach z beneficjentem. Powinna to być jednak inicjatywa Ministerstwa Środowiska. Obligatoryjnie we wnioskach można zobowiązać beneficjentów tylko do dokonywania zakupów biodegradowalnych, np. szklanych pojemników czy ekologicznych długopisów.

2.1.5 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości szans i niedyskryminacji w systemie realizacji

⁴ Nowelizacja ustawy o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (tzw. „ustawa wdrożeniowa”)

Na etapie programowania uwzględnianie zasad następowało poprzez zaangażowanie do prac w ramach grup roboczych przygotowujących dokument Programu podmiotów reprezentujących środowiska związane z przeciwdziałaniem dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, pochodzenie etniczne i inne cechy, tj.:

- Pełnomocnika Wojewody Podkarpackiego do spraw Mniejszości Narodowych i Etnicznych;
- Koła Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym w Jarosławiu;
- Stowarzyszenia HUMANEO.

Na etapie wdrażania Programu uwzględniono zasadę równości szans i niedyskryminacji poprzez zapewnienie możliwości realizacji tylko takich projektów, które wobec zasady są neutralne bądź oddziałują na nie w sposób pozytywny. Sposób odniesienia się do zasady horyzontalnej jest elementem zawierającym przez wnioskodawców w dokumentacji konkursowej.

We wniosku o dofinansowanie wnioskodawca zobligowany jest do opisu:

- istotnych cech oraz problemów, potrzeb i barier osób z niepełnosprawnościami w kontekście wsparcia, które ma być udzielane w ramach projektu - **wyłącznie w aspekcie realizacji zasady dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.**
- w jaki sposób zrekrutuje uczestników projektu, w tym jakimi kryteriami posłuży się rekrutując ich, **uwzględniając zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.**
- w jaki sposób zasada zostanie uwzględniona podczas prowadzenia akcji informacyjno-promocyjnej,
- jak zapewniona zostanie dostępność środowiska fizycznego podczas rekrutacji osób z niepełnosprawnościami itd.
- jak zastosuje i będzie przestrzegać *Standardów dostępności dla polityki spójności 2014-2020 (zał. nr 2 do Wytycznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020)*, w tym zasady uniwersalnego projektowania i/lub racjonalnych usprawnień, w szczególności w odniesieniu do produktów wytworzonych w ramach projektu.

W przypadku neutralności produktu musi uzasadnić jego neutralny wpływ.

Z kolei we wzorze umowy o dofinansowanie w ramach EFS w § 6 pkt 14 beneficjent jest zobligowany do realizacji zasady poprzez zgodność „**Lokalizacji, architektury i**

organizacji biura, a także sposobu udostępniania informacji o projekcie” z Wytycznymi⁵.

We wzorze umowy o dofinansowanie w ramach EFRR widnieje **§ 5**

Odpowiedzialność Beneficjenta, który w pkt. 9 mówi o realizacji projektu w oparciu o adekwatne do zakresu rzeczowego projektu standardy, tj. *Standardy dostępności dla polityki spójności 2014-2020*.

Zasada równości szans i niedyskryminacji realizowana jest poprzez:

- Stosowanie mechanizmu racjonalnych usprawnień (MRU) w projektach;
- Dostosowanie dokumentacji konkursowych do standardów cyfrowych, odpowiednie sformatowanie tekstów, uwzględniające hiperlinki;
- Dostosowanie strony www Programu do wymagań WCAG 2.0;
- Przygotowanie filmu o Programie z informacjami przetłumaczonymi na j. migowy;
- Udział w spotkaniach informacyjnych osób niepełnosprawnych (na wózkach), w tym w KM RPO WP;
- Dostosowanie budynku urzędów oraz sal konferencyjnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, np. zastosowanie pętli indukcyjnej w salach;
- Możliwość zaangażowania tłumacza języka migowego podczas spotkań informacyjnych i szkoleń dla beneficjentów;
- Stosowanie ułatwień dla członków Komitetu Monitorującego poprzez umożliwienie jego członkom zgłoszenia wniosku o zapewnienie:
 - usług asystenckich;
 - materiałów informacyjnych dostosowanych do potrzeb (np. poprzez sporządzenie ich w języku Braille’a bądź w wersji kontrastowej);
 - specjalnego wyżywienia (poczęstunku) z uwagi na stan zdrowia.
- e- publikacje dostępne dla osób niedowidzących.

W przypadku zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w projektach promowano następujące rozwiązania:

- Zatrudnienie asystenta osoby niepełnosprawnej dla osoby z niepełnosprawnością zatrudnionej w ramach projektu;

⁵ Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020, Zał. 2 Standardy dostępności dla polityki spójności 2014-2020.

- Upowszechnienie pracy zdalnej, dzięki czemu osoby z obszarów wykluczonych komunikacyjnie oraz osoby z niepełnosprawnością mogły być zarówno zatrudnione, jak i uczestniczyć w projekcie (znoszenie barier geograficznych oraz ograniczeń fizycznych);
- Organizacja konkursów, w których brały udział osoby pełnosprawne oraz osoby z niepełnosprawnością, co pozwoliło osobom z niepełnosprawnościami uwierzyć we własne możliwości oraz przełamać stereotypy związane z niepełnosprawnością;
- Zastosowanie indywidualnego podejścia do uczestników projektów, dzięki czemu aktywizacja osób z grup narażonych na dyskryminację pozwoliła na osiągnięcie wymiernych efektów (w postaci znalezienia zatrudnienia dla dużej grupy osób).

Dokumenty poewaluacyjne zamieszczone na stronie internetowej Programu są dostosowane do standardów dostępności. Zgodność powstałych dokumentów z Wytocznymi w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020 stanowi ponadto jeden z wymogów stawianych wykonawcom w SOPZ.

W kontekście realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji warto wspomnieć, że w woj. podkarpackim (podobnie jak w Małopolsce) przyjęto uchwałę (deklarację) o „strefie wolnej od ideologii LGBT”, zarówno przez Sejmik Wojewódzki, jak i wybrane gminy. W przypadku RPO WP stwierdzono, że zarówno uchwały sejmiku województwa, jak i samorządowe (gminne) nie miały żadnego wpływu na system realizacji Programu, w tym system oceny i wyboru wniosków czy ich realizację. Wniosek jest oceniany pod względem kryteriów. Nie było dotąd takiej sytuacji we wnioskach, w których os. LGBT mogłyby być dyskryminowane. Jest to zawarte w ustawie wdrożeniowej, która gwarantuje każdej osobie bez względu na płeć, wyznanie, poglądy czy orientację seksualną udział w projekcie. Uchwały te nie mają nadrzędnego charakteru dla systemu realizacji projektów w ramach programów operacyjnych. Umowa o dofinansowanie gwarantuje realizację projektów zgodnie z ZH. To jest narzędzie, które pozwala egzekwować wdrażanie ZH. Uchwały podjęte przez dane gminy czy sejmik, były decyzjami politycznymi nie mającymi związku z wdrażaniem funduszy UE w regionie.

W kolejnym okresie programowania powinien zostać położony nacisk również na zasadę równości szans i niedyskryminacji. Społeczeństwo zaczęło dostrzegać, że osoby niepełnosprawne są równoprawnymi obywatelami i mają prawo dostępu do kultury, sztuki i pracy. Infrastruktura powinna być tak skonstruowana, żeby osoba niepełnosprawna mogła być samodzielna. Zaproponowane w projektach rozwiązania powinny być adekwatne do założeń. Nie ma konieczności wykonywania wielu

usprawnień w projektach infrastrukturalnych, ale tylko takich, które są rzeczywiście potrzebne.

IZ/IP RPO WP nosi się z zamiarem zobligowania beneficjentów do konsultowania inwestycji z os. niepełnosprawnymi jeszcze na etapie ich projektowania. Dokumentacja techniczna inwestycji przygotowana jest jeszcze przed konkursem. Konieczna jest zatem praca z beneficjentami, żeby już na etapie projektowania uwzględniali dostępność dla os. niepełnosprawnych.

Celowo zaplanowano w RPO WP w nowym okresie **dotatkową ścieżkę wsparcia na dostosowanie obiektów dla os. z niepełnosprawnościami, szczególnie w zakresie infrastruktury edukacyjnej, kulturowej i społecznej.**

2.1.6 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasady równości kobiet i mężczyzn w systemie realizacji

To była pierwsza z zasad horyzontalnych wdrażana w latach 2007-2013. W obecnym okresie programowania nie przywiązuje się do niej tyle uwagi, ile w poprzednim okresie. Z analizy wynika, iż znaczna część projektów uwzględnia tę zasadę „na siłę”, nie mając koncepcji na jej rzetelne opisanie i realizowanie w praktyce. Dotyczy to głównie projektów szkolnych i żłobkowych. Z danych wynika, że żaden projekt nie został oceniony negatywnie z powodu standardu minimum. 90% projektów jest neutralna pod względem realizacji tej zasady.

W regulaminie konkursu czy instrukcji podawane są przykłady jak uwzględnić tę zasadę w projekcie.

W projektach EFRR również jest liczona liczba projektów neutralnych pod kątem zasady równości płci.

Informacja i promocja w ramach Programu jest dostosowana do zróżnicowanych grup odbiorców. Prezentowane dane – filmy promocyjne, raporty z badań, prezentacje multimedialne oraz inne treści zamieszczone na stronie internetowej Programu są sporządzone z uwzględnieniem języka uwrażliwionego na kwestie płciowe, niewykluczającego i niedyskryminującego (stosowane są formy adekwatne do płci – np. uczestnicy i uczestniczki).

Działalność gremiów partnerskich funkcjonujących w ramach programu uwzględnia zasadę równych szans kobiet i mężczyzn poprzez zaangażowanie do uczestnictwa w Komitecie Monitorującym, grupach roboczych oraz Grupie Sterującej Ewaluacją podmiotów reprezentujących środowiska działające na rzecz równości szans kobiet i mężczyzn.

W projektach obowiązuje standard minimum. Struktura wniosku umożliwia opis zasady w kilku punktach. **Odrębne pole umożliwia wnioskodawcom opis przygotowania projektów w oparciu o diagnozę sytuacji kobiet i mężczyzn w obszarze objętym projektem (poza standardem minimum).** W punkcie dotyczącym grupy docelowej wnioskodawca musi zawrzeć opis **w jaki sposób**

zrekrutuje uczestników projektu, w tym jakimi kryteriami posłużą się rekrutujących, uwzględniając zasadę równości szans kobiet i mężczyzn. Ponadto zasadę należy uwzględnić w opisie sposobu zarządzania projektem poprzez opisanie, w jaki sposób projekt będzie zarządzany, w tym wskazanie, w jaki sposób w zarządzaniu projektem uwzględniona zostanie zasada równości szans kobiet i mężczyzn oraz zasada dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

W przypadku zasady równości szans kobiet i mężczyzn w projektach promowane jest zastosowanie:

- Przełamywania stereotypów dotyczących płci poprzez wsparcie dla mężczyzn opiekujących się dziećmi poniżej 3 roku życia;
- Elastycznego czasu pracy, co umożliwi godzenie życia zawodowego i rodzinnego;
- Zwrot kosztów opieki nad dzieckiem, co umożliwi kobietom uczestnictwo w projekcie, a tym samym powrót do pracy zawodowej po przerwie związanej z macierzyństwem.

W przyszłości należałoby uwzględnić zasady równości płci w aspekcie usług społecznych.

2.2 Dobre praktyki w zakresie uwzględnienia zasad horyzontalnych na wybranych etapach życia Programu

2.2.1 Działania informacyjne

Na pozytywną ocenę w kontekście działań informacyjnych zasługują zapisy **Strategii Komunikacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020**. Zapisy dokumentu pozwalają na dotarcie z informacją i promocją do zróżnicowanych grup odbiorców. Służą temu:

- Zróżnicowane kanały i mechanizmy komunikacji;
- Ujęcie zróżnicowanych grup osób wśród grup docelowych Strategii;
- Wsparcie wnioskodawców w zakresie informowania o Programie;
- Wsparcie beneficjentów w zakresie prawidłowej realizacji obowiązków informacyjnych w projektach;
- Zróżnicowanie przestrzenne lokalizacji PIFE na obszarze województwa;
- Dobór kanałów oraz komunikacji do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Sposoby promowania zasad horyzontalnych w ramach RPO WP:

- na stronie internetowej [RPO WP 2014-2020](http://www.rpo.podkarpackie.pl) (www.rpo.podkarpackie.pl dostęp: 26.04.2021 r.), zakładka „Pobierz poradniki i publikacje”, np.:

[Równość szans i niedyskryminacja w praktyce projektów EFS w ramach RPO WP](https://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/pobierz-poradniki-i-publikacje/poradniki/2649-rownosc-szans-i-niedyskryminacja-w-praktyce-projektow-efs-w-ramach-rpo-wp) (<https://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/pobierz-poradniki-i-publikacje/poradniki/2649-rownosc-szans-i-niedyskryminacja-w-praktyce-projektow-efs-w-ramach-rpo-wp> dostęp: 26.04.2021 r.),

- e-magazyn RPO WP na lata 2014-2020 pn.: „[Zobacz zmiany](#)” (<http://online.smartlink.pl/zobacz-zmiany-01-2019/> dostęp: 26.04.2021 r.)
- prowadzony jest również kanał na Youtube „[Odmienione Podkarpacie](#)” i **pierwszy w Polsce film dokumentalny o funduszach UE (brak na filmie tłumaczenia w j. migowym)**, (<https://www.youtube.com/channel/UCTh2AcSzc5LKaB6i9tJEf9g> dostęp: 26.04.2021 r.)
- wysyłanie informacji do beneficjentów poprzez system SL2014,
- informacje przekazywane w prasie, radiu i TVP3 Rzeszów oraz na profilu Facebook,
- organizacja szkoleń dedykowanych zasadom oraz stanowiących moduł na innych szkoleniach dot. wdrażania RPO WP (łącznie 5 szkoleń), np.:
 1. **„Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w projektach finansowanych z EFS”, Renata Stefaniak, Rzeszów, 6-7 listopada 2017 r.,**
 2. **„Realizacja zasady dostępności dla osób z niepełnosprawnościami poprzez zapewnienie zgodności projektu EFRR ze Standardami dostępności dla polityki spójności 2014-2020”, maj 2019,**
 3. W związku z wejściem w życie w 2018 r. znowelizowanych *Wytycznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji (...)* zorganizowano szkolenie dla potencjalnych beneficjentów Działania 6.3., którego celem było szczegółowe omówienie zasad i wymogów, jakie muszą spełniać projekty dofinansowane ze środków EFRR w ramach RPO WP, zwłaszcza w zakresie spełnienia standardów architektonicznych.
- organizację konferencji dot. Programu,
- opracowanie i udostępnienie własnych publikacji przez IZ i IP,
- kontakt mailowy i telefoniczny z beneficjentami,
- przykłady ZH są podawane w trakcie spotkań konsultacyjnych z wnioskodawcami,

- spotkania zdalne w 2020 r.

Należy wziąć pod uwagę jednak to, że w większości przypadków zasady horyzontalne stanowią dodatek do innych treści lub wydarzeń. Tylko kilka z nich rzeczywiście poświęconych jest wprost informacjom nt. ZH.

W ramach działań informacyjnych i podnoszących świadomość beneficjentów na temat zasad horyzontalnych najciekawsze działania prowadził IP – WUP w Rzeszowie.

Przygotował dla beneficjentów:

- w 2018 r. kompendium wiedzy, jeśli chodzi o dostępność os. z niepełnosprawnościami pn.: „**Standardy dostępności – wybrane zagadnienia**”,
- Instrukcje wypełniania wniosków o dofinansowanie z przykładami,
- Załącznik nr 2 do standardów wprost wskazujący kwestie dostępności cyfrowej, architektonicznej wysyłany do beneficjentów za pomocą systemu SL2014,
- w 2020 r. materiał informacyjny dotyczący zasady ZR w projektach EFS pt.: „**Zrównoważony rozwój jako zasada horyzontalna Unii Europejskiej w praktyce**”.
- **listę pytań mających na celu autokontrolę poprawności realizowania standardów dostępności w projektach.**

Oprócz tego instytucje zaangażowane w RPO WP promują program Dostępność+ poprzez organizację różnych wydarzeń, np.:

- w 2019 r. „**Bieszczady bez barier na szlaku z funduszami europejskim**”
- na początku 2020 r. „**Fundusze europejskie udostępniają Bieszczady**”.

W ramach tych wydarzeń zostały zorganizowane dwie konferencje dotyczące zagadnień związanych z zapewnieniem dostępu do dóbr, usług oraz możliwości udziału w życiu społecznym osób o szczególnych potrzebach. Organizowane były we współpracy z Ministerstwem Funduszy i Polityki Regionalnej, jak również Fundacją „Pogranicze bez barier” oraz Bieszczadzką Grupą GOPR. Brała w nich udział również grupa osób niewidomych i niedowidzących.

Podsumowując najwięcej działań informacyjno-promocyjnych dotyczy zasady równości szans i niedyskryminacji. Zbyt mało jest opracowań dotyczących zasady zrównoważonego rozwoju i dobrych praktyk dla beneficjentów. Natomiast w tym okresie programowania zupełnie pomijana jest zasada równości szans kobiet i mężczyzn z uwagi na to, dużo informacji było w tym zakresie w poprzedniej perspektywie finansowej.

Dostrzegalna jest również pewna zasada. Dla beneficjentów EFS tworzy się treści dotyczące ZR i dostępności. Dla beneficjentów EFRR tworzy się treści dot. głównie zasady równości szans i niedyskryminacji, czytaj: dostępności.

Natomiast co do oceny skuteczności działań informacyjnych wydaje się, że spotkania osobiste są najskuteczniejsze.

W przyszłości należy wzmocnić rolę szkoleń skierowanych do beneficjentów poprzez większe zaakcentowanie zasad horyzontalnych. **Dobrym rozwiązaniem byłoby również stworzenie atlasu bądź księgi dobrych praktyk w zakresie uwzględniania zasad horyzontalnych w projektach, zarówno EFS, jak i EFRR.**

Wskazane jest opracowanie katalogu typów projektów, w których widać wpływ na poszczególne zasady horyzontalne, w tym również na zasadę równości szans kobiet i mężczyzn.

W kolejnym okresie IZ/IP chce położyć nacisk na lepsze zrozumienie przez beneficjentów zasady ZR, poszerzyć dotychczas przygotowany materiał o ZR o przykłady z woj. podkarpackiego.

Wskazana jest dalsza współpraca ze Spółdzielnią FADO. Istnieje możliwość skorzystania z dedykowanych szkoleń oferowanych odpłatnie przez Spółdzielnię FADO, tak jak to miało miejsce w CUPT w ramach POPW.

2.2.2 Wybór i ocena projektów

Zasady horyzontalne zostały ujęte również w systemie wyboru i oceny projektów w ramach:

- Kryteriów wyboru projektów,
- Listy wskaźników,
- Kart oceny wniosków,
- Regulaminów,
- Instrukcji wypełniania wniosków o dofinansowanie,
- Studium wykonalności,
- Oceny oddziaływania na środowisko,
- Wniosków o dofinansowanie,
- Umowy o dofinansowanie.

We wniosku o dofinansowanie wyodrębniono osobne pole, w którym wnioskodawcy mają za zadanie opisać spełnienie zasad horyzontalnych. **Dopuszczalne jest wezwanie Wnioskodawcy do przedstawienia wyjaśnień w celu potwierdzenia spełnienia kryterium dot. zasad horyzontalnych** (zgodnie z art. 45 ust. 3 ustawy wdrożeniowej).

Szczegółowe rozpisanie spełnienia warunków zasad horyzontalnych ma miejsce w regulaminach i w instrukcjach do studium wykonalności. W instrukcjach zawarte są przykłady sposobu opisu zasad w projektach.

W związku z tym, że beneficjenci EFS mają większy problem w zrozumieniu zasady zrównoważonego rozwoju przygotowano w instrukcji przykłady wprost do zastosowania na każdym etapie realizacji projektu. Wskazano np., że przy organizacji szkoleń należy uwzględnić miejsca i terminy umożliwiające dojazd uczestnikom komunikacją publiczną, możliwość przechowania roweru czy hulajnogii elektrycznej.

W instrukcji do studium wykonalności zasady zostały uwzględnione w trzech kategoriach:

- 1. Zasada zapobiegania dyskryminacji**
- 2. Równość szans kobiet i mężczyzn**
- 3. Zrównoważony rozwój i zmiany klimatu**

Przykład wskazówki dla Wnioskodawcy w instrukcji do studium wykonalności w ramach RPO WP:

Nie należy przepisywać określonych w Wytycznych standardów, natomiast należy wskazać jednoznaczne odniesienie np. do konkretnych punktów, nr stron, nazw rozwiązań wskazanych w Standardach dostępności.	Element zakresu projektu/produkt *	Wskazanie standardów dostępności dla polityki spójności 2014-2020, z którym zapewniona zostanie zgodność poszczególnych elementów zakresu projektu (produktów projektu); ewentualne uwagi
1.	<i>Strona internetowa</i>	<i>Zamieszczenie audiodeskrypcji plików multimedialnych (str. 126), Automatyczna sygnalizacja błędów w formularzu (str. 135)</i>
2.	<i>Dokumentacja elektroniczna</i>	<i>Alternatywne wersje dokumentacji w postaci pliku dźwiękowego (str. 149)</i>

Kryteria oceny wniosków różnią się między EFRR i EFS. W EFS w większym stopniu położony jest nacisk na zasadę równych szans, płci, niedyskryminacji, w tym: MRU, z uwagi na to, że występują w tych projektach bezpośrednie grupy odbiorców potrzebujących wsparcia.

W EFRR nie ma odbiorców bezpośrednich, więc tu nacisk położony jest na standardy dostępnościowe, w tym: architektoniczne. IZ/IP nie dostrzega zastosowania zasad równości płci w projektach infrastrukturalnych (np. termomodernizacji, budowie drogi). Infrastruktura powinna służyć przede wszystkim standardom dostępności.

W przypadku EFS mamy do czynienia z kategorią kryteriów horyzontalnych, w ramach której występuje kryterium: „*Projekt jest zgodny z właściwymi politykami i zasadami unijnymi (w tym: polityką równości szans kobiet i mężczyzn, polityką równości szans i niedyskryminacji i koncepcją zrównoważonego rozwoju) oraz prawodawstwem unijnym*”. W ramach niniejszego **wszystkie trzy zasady weryfikowane są w oparciu o ocenę zero-jedynkową – każdy projekt, by uzyskać dofinansowanie musi cechować zgodność z każdą z zasad.**

Z kolei w ramach EFRR kwestia zgodności z politykami horyzontalnymi ujęta jest w puli kryteriów merytorycznych dopuszczających standardowych, gdzie wyodrębniono także trzy kryteria podlegające **ocenie zero-jedynkowej**. Kryteria dostępu i premiujące znalazły zastosowanie w ramach konkursów EFS w osiach priorytetowych VII, VIII, IX. Miało to na celu wprowadzenie rozwiązań poprawiających sytuację osób znajdujących się w trudnej sytuacji, a także tych projektów, których realizacja może przyczynić się do eliminacji/niwelowania w życiu grup defaworyzowanych barier fizycznych, socjalnych, psychologicznych.

Najbardziej wrażliwa jest Oś Priorytetowa VIII. Kryteria premiujące pojawiły się tu przy projektach dot. mieszkań treningowych i chronionych, budowie sieci DDPS i pieczy zastępczej.

Za dobrą praktykę należy uznać bez wątpienia wyodrębnienie w ramach RPO WP osobnej ścieżki współfinansowanej przez PFRON (Działania 8.1 i 8.3). Zapewnia to realizację projektów nastawionych wprost na os. niepełnosprawne, np. w ZAZ-ach. Koszty racjonalnych usprawnień pojawiają się właśnie w tej osi.

W ramach kryteriów, weryfikacji podlega **zgodność projektu z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn, na podstawie Wytucznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020 – w oparciu o standard minimum** oraz zgodność projektu z zasadą równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. W szczególności przedmiotem sprawdzenia jest, czy umożliwiono wszystkim osobom – bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię lub światopogląd, orientację seksualną – sprawiedliwe, pełne uczestnictwo w projekcie na jednakowych zasadach. W przypadku osób z niepełnosprawnościami, niedyskryminacyjny charakter projektu oznacza konieczność stosowania zasady uniwersalnego projektowania i/lub racjonalnych usprawnień zapewniających dostępność oraz możliwości korzystania ze wspieranej infrastruktury (jeśli charakter projektu dotyczy tych kwestii).

Przez pozytywny wpływ na PH należy rozumieć zapewnienie dostępności infrastruktury, transportu, towarów, usług, technologii i systemów informacyjno-

komunikacyjnych oraz wszelkich innych produktów projektów (które nie zostały uznane za neutralne np. ze względu na brak bezpośrednich użytkowników tych produktów) dla wszystkich ich użytkowników, zgodnie ze standardami dostępności.

W przypadku wskazania neutralnego wpływu produktu/produktów projektu na zasadę, należy przedstawić uzasadnienia dla braku możliwości zastosowania zasady.

Niespełnienie kryteriów dot. PH skutkuje odrzuceniem wniosku o dofinansowanie.

W projekcie weryfikowane jest także, czy projekt obejmuje finansowanie przedsięwzięć minimalizujących oddziaływanie działalności człowieka na środowisko.

Zasada zrównoważonego rozwoju realizowana jest poprzez działania ukierunkowane na: racjonalne gospodarowanie zasobami, ograniczenie presji na środowisko, uwzględnianie efektów środowiskowych w zarządzaniu, podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa. Do realizacji przedmiotowej zasady przyczyniają się przyjęte horyzontalne kryteria wyboru projektów w ramach:

- EFRR – Zasada zrównoważonego rozwoju;
- EFS – *Projekt jest zgodny z właściwymi politykami i zasadami unijnymi (w tym (...)) zasadą zrównoważonego rozwoju) oraz prawodawstwem unijnym.*

Na etapie wyboru projektów ocenie podlegają kwestie związane m.in. z:

1. Łagodzeniem i adaptacją do zmian klimatu

Dla operacji współfinansowanych ze środków EFRR kwestia łagodzenia i adaptacji do zmian klimatu znalazła odzwierciedlenie w poniższych kryteriach wyboru projektów:

- kryterium merytoryczne standardowe „*Zdolność do adaptacji do zmian klimatu i reagowania na ryzyko powodziowe*” – kryterium weryfikuje zdolności do reagowania i adaptacji do zmian klimatu (w obszarze zagrożenia powodziowego).

Wszelkie elementy infrastruktury zlokalizowane na obszarach zagrożonych powodzią powinny być zaprojektowane w sposób, który uwzględnia to ryzyko. Aplikacja projektowa musi wyraźnie wskazywać, czy inwestycja ma wpływ na ryzyko powodziowe, a jeśli tak, to w jaki sposób zarządza się tym ryzykiem.

- kryterium merytoryczne standardowe „*Zmiany klimatu*” – kryterium ocenia, czy przyjęte rozwiązania minimalizują wpływ inwestycji na klimat i uwzględniają potrzeby zapewnienia trwałości – odporności – na skutki zmiany klimatu (np. ekstremalne temperatury, powódzie, osunięcia ziemi itp.).

2. Ochroną środowiska

Na etapie wyboru projektów weryfikowane jest oddziaływanie inwestycji na środowisko naturalne oraz obszary Natura 2000, m.in. procedura oceny

oddziaływania na środowisko - w celu zmniejszenia negatywnych oddziaływań na środowisko.

Ponadto, w ramach PI 4e (pddz. 3.3.1 oraz pddz. 3.3.3) projekty muszą być wpisane do aktualnego Planu Gospodarki Niskoemisyjnej obowiązującego na terenie danej gminy. W dz. 5.4 oraz dz. 5.5 (PI 4e) projekty muszą wynikać z przygotowanych przez JST dokumentów o charakterze planistycznym zawierających odniesienia do kwestii przechodzenia na bardziej ekologiczne i zrównoważone systemy transportowe w miastach.

Jednocześnie, dla projektów wspieranych z EFS, na etapie oceny formalno-merytorycznej przeprowadzana jest weryfikacja wszystkich WoD, pod względem planowanych przedsięwzięć mających na celu zmniejszenie wpływu działalności człowieka na środowisko. Niespełnienie ww. kryterium skutkuje odrzuceniem WoD.

3. Efektywne korzystanie z zasobów

Realizowane mogą być projekty dot. niskoemisyjnego i zrównoważonego transportu miejskiego, działań ograniczających zanieczyszczenia emitowane do środowiska, jak też zwiększenia efektywności energetycznej i pozyskiwania energii z niskoemisyjnych źródeł.

4. Ładem przestrzennym

W ramach PI 9b (dz. 6.3 oraz dz. 6.5) podstawą realizacji przedsięwzięć są LPR/ GPR, w których wskazane są obszary wymagające rewitalizacji oraz uwzględnione są projekty, które przyczynią się do wyprowadzenia danego obszaru z kryzysu.

Na etapie oceny projektów, gdy pomoc przyznawana jest dużemu przedsiębiorstwu, weryfikowane jest, czy wkład finansowy z funduszy nie spowoduje znacznej utraty miejsc pracy w istniejących lokalizacjach tego przedsiębiorcy na terytorium UE, w związku z realizacją dofinansowywanego projektu - kryterium merytoryczne dopuszczające standardowe w OP I-VI „**Klauzula delokalizacyjna**” - dotyczy projektów objętych pomocą publiczną.

Na etapie **wdrażania**, w ramach kryteriów wyboru projektów możliwy jest dobór kryteriów uwzględniających aspekty środowiskowe.

W przypadku EFR karta oceny projektu zawiera pytanie sprawdzające czy projekt nie ogranicza równego dostępu do zasobów (towarów, usług, infrastruktury) ze względu na płeć, pochodzenie rasowe lub etniczne, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną a w przypadku osób z niepełnosprawnościami, czy projekt zakłada stosowanie zasady uniwersalnego projektowania i racjonalnych usprawnień zapewniających dostępność oraz możliwości korzystania ze wspieranej infrastruktury.

Z analizy wynika, że w kontekście zasady ZR należy przewidzieć dodatkowe działania zwiększające świadomość i wiedzę beneficjentów nt. jej wdrażania. Wymagane są intensywne działania szkoleniowe, w szczególności dla beneficjentów projektów w ramach EFS.

Kryteria 0-1 są wystarczające, przejrzyste i dobrze zdefiniowane. IZ RPO WP rozważa wprowadzenie w kolejnej perspektywie, w ślad za OP VIII, kryterium premiującego w obszarze edukacji pod kątem niepełnosprawności dzieci i nauczycieli, np. w kontekście edukacji zdalnej, nie tylko korzystania ze sprzętu, ale przede wszystkim uwzględnienia problemów dzieci, np. z autyzmem, przez pracę z nauczycielami z dysfunkcjami.

Należy również dołożyć starań, aby w kolejnym okresie programowania było mniej projektów neutralnych ze względu na płeć, a więcej pozytywnych. Ważne, żeby kryteria opisane były w sposób jasny, czytelny, tak aby beneficjent dokładnie wiedział co w zakresie PH ma brać pod uwagę na każdym etapie projektu.

2.2.3 Monitoring i sprawozdawczość

W zakresie monitoringu i sprawozdawczości zasad horyzontalnych na poziomie Programu przyjęto raczej standardowe rozwiązania, tj.:

- Zaangażowanie Komitetu Monitorującego;
- Sprawozdawczość roczną IZ do Komisji Europejskiej;
- Informacje kwartalne IP do IZ;
- Sprawozdawczość beneficjentów w postaci wniosków o płatność w systemie SL2014;
- Przeglądy śródkresowe;
- Monitoring uczestników poprzez system SL2014.

Najczęściej stosowane metody i narzędzia to:

- Listy sprawdzające
- Wizyty monitorujące
- Kontrole na miejscu
- Weryfikacja inwestycji w momencie odbioru
- Kontrola dokumentów – wniosków o płatność

Warto zwrócić uwagę, iż w okresie programowania 2014-2020 instytucje zarządzające mogły same konstruować wzory wniosków, co w tym przypadku oznaczało wyodrębnienie pola dla beneficjentów na opis zasad horyzontalnych. Ułatwiło to w pewien sposób monitorowanie i kontrolę zapisów we wniosku ze stanem faktycznym.

Projekty monitorowane są pod kątem wpływu na daną zasadę horyzontalną, tzn. czy projekt jest neutralny czy pozytywny.

W kontekście zrównoważonego rozwoju nie ma możliwości monitorowania tej zasady, ponieważ nie jest odpowiednio owskaźnikowana.

Na etapie monitorowania i sprawozdawczości uwzględniono **raportowanie wydatków (część alokacji) na cele związane ze zmianami klimatu** oraz udział przedstawicieli instytucji i organizacji zajmujących się zrównoważonym rozwojem w pracach KM RPO WP 2014-2020 (grupa robocza ds. zrównoważonego rozwoju i energii), co wypełnia przesłanki dotyczące uwzględnienia zasady zrównoważonego rozwoju. Przedstawiciele ci są również odpowiedzialni za zatwierdzanie kryteriów wyboru projektów, co przyczynia się do skuteczniejszej realizacji zasady zrównoważonego rozwoju.

Działania związane ze zrównoważonym rozwojem uwzględniane są także **w ramach kontroli**. Odbywa się to poprzez badanie zgodności realizowanych działań z zaproponowanymi w ramach wniosku o dofinansowanie, przy wykorzystaniu odpowiednich zapisów w listach sprawdzających. Działania dotyczące zrównoważonego rozwoju, przede wszystkim w aspekcie środowiskowym, są sprawdzane w projektach infrastrukturalnych głównie poprzez zbadanie, czy prowadzona dokumentacja projektu odpowiada wymogom stawianym projektowi m.in. w zakresie wykazania braku negatywnego wpływu przedsięwzięcia na środowisko.

Pozostałe zasady są łatwiejsze do monitorowania.

W odniesieniu do zasady równości płci **dane uczestników projektów gromadzone są w podziale na płeć**, co pozwala na monitorowanie wpływu poszczególnych projektów na sytuację osób o określonej płci. **Monitorowanie odsetka projektów neutralnych wobec zasady równości szans kobiet i mężczyzn odbywa się również w ramach EFRR.**

W zakresie zasady równych szans i niedyskryminacji stosowane są tzw. **wskaźniki ósemkowe (OP VIII)** dot. udziału w projektach os. z niepełnosprawnością oraz **wskaźniki MRU, czyli mechanizmu racjonalnych usprawnień**. Sposób monitorowania zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami odbywa się poprzez gromadzenie danych na temat sytuacji społecznej oraz niepełnosprawności uczestników (EFS) oraz obiektów dostosowanych do os. z niepełnosprawnościami (EFRR).

Stosowane są wskaźniki kluczowe horyzontalne:

- Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
- Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami [szt.];

- Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie.

Zasady horyzontalne uwzględniane są również w procesie ewaluacji w formie:

- merytorycznych treści zawartych w dokumentach poewaluacyjnych.
- technicznego uwzględnienia wymogów dostępności i zasad horyzontalnych w dokumentacji.

Na etapie przygotowania ewaluacji (założenia do badania, zagadnienia objęte ewaluacją itp.) zasady horyzontalne są uwzględniane poprzez:

- Konsultacje SOPZ z przedstawicielami Grupy Sterującej Ewaluacją;
- Konsultacje założeń badania z przedstawicielami Grupy Sterującej Ewaluacją;
- Umożliwienie przeprowadzenia części badań w formie umożliwiającej udział osób z niepełnosprawnościami (np. dopuszczenie możliwości realizacji wywiadów telefonicznych zamiast osobistych);
- Uwzględnienie konieczności stosowania zasad horyzontalnych, w tym standardów dostępności w każdym z dokumentów poewaluacyjnych.

W kolejnym okresie programowania należałoby określić zakres danych, które mają być monitorowane na poziomie krajowymi. Wszystkie województwa w zakresie RPO powinni mieć te same wskaźniki, tak samo zdefiniowane.

W kolejnym okresie widać wyraźny nacisk na zielone miejsca pracy i odnawialne źródła energii dzięki czemu możliwe będzie uwypuklenie ZR w Programie i projektach. Wskazane jest by w kolejnej perspektywie w obszarze dostępności dla osób niepełnosprawnych uwzględnić projekty tzw. „smart” np. dostępne autobusy, służba zdrowia czy komunikacja. **W nowej perspektywie należy uwzględnić również zasadę uniwersalnego projektowania.**

2.3 Wykorzystane źródła danych

- Wywiady pogłębione z przedstawicielami IZ/IP RPO WP 2014-2020
- Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020
- SZCZEGÓŁOWY OPIS OSI PRIORYTETOWYCH REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA PODKARPACIEGO NA LATA 2014-2020, Rzeszów, 22 grudnia 2020 r.
- Wzór umowy o dofinansowanie EFS z WUP w Rzeszowie
- Wzór wniosku o dofinansowanie
- Wzór wniosku o płatność

- Regulamin konkursu w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 OŚ PRIORYTETOWA VIII Integracja społeczna
- Poradnik dla realizatorów projektów i instytucji systemu wdrażania funduszy europejskich 2014-2020: Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami jak również Jak realizować zasadę równości szans kobiet i mężczyzn w projektach finansowanych z funduszy europejskich 2014-2020.
- [Równość szans i niedyskryminacja w praktyce projektów EFS w ramach RPO WP](https://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/pobierz-poradniki-i-publikacje/poradniki/2649-rownosc-szans-i-niedyskryminacja-w-praktyce-projektow-efs-w-ramach-rpo-wp) (<https://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/pobierz-poradniki-i-publikacje/poradniki/2649-rownosc-szans-i-niedyskryminacja-w-praktyce-projektow-efs-w-ramach-rpo-wp> dostęp: 26.04.2021 r.),
- Regulamin Grupy Sterującej Ewaluacją Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Załącznik Nr 2 do uchwały nr 46/1161/19 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 21 maja 2019 r., [REGULAMIN GSE RPO WP 2014-2020](https://www.rpo.podkarpackie.pl/images/ewaluacja/REGULAMIN_GSE_RPO_WP_2014-2020) (https://www.rpo.podkarpackie.pl/images/ewaluacja/REGULAMIN_GSE_RPO_WP_2014-2020.pdf dostęp: 26.04.2021 r.)
- [Sprawozdanie roczne z realizacji RPO WP 2014-2020 za rok 2018](https://rpo.podkarpackie.pl/images/dok/2019/sprawozdanie/AIR_2018.pdf) , https://rpo.podkarpackie.pl/images/dok/2019/sprawozdanie/AIR_2018.pdf dostęp: 26.04.2021 r.)
- Skład osobowy Grupy Sterującej Ewaluacją Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, [Załącznik nr 1 do uchwały nr 163/3473/20 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 2 czerwca 2020 r.](https://bip.podkarpackie.pl/attachments/article/4583/Uchwa%C5%82a%20Nr%2046_1161_19.pdf) (https://bip.podkarpackie.pl/attachments/article/4583/Uchwa%C5%82a%20Nr%2046_1161_19.pdf dostęp: 26.04.2021 r.)
- Raport końcowy „Ewaluacja zasad horyzontalnych przyjętych w ramach RPO WP 2014-2020, EU-CONSULT sp. z o.o., Gdańsk 2020
- „Ewaluacja zasad horyzontalnych przyjętych w ramach RPO WP 2014-2020. Aneks 2. Matryca benchmarkingowa do Raportu końcowego, EU-CONSULT sp. z o.o., Gdańsk 2020
- Strategia Komunikacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020
- SPRAWOZDANIE ROCZNE Z WDRAŻANIA REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO NA LATA 2014-2020 ZA ROK 2014 i 2015, Rzeszów, maj 2016

- Roczne i końcowe sprawozdania z wdrażania w ramach celu "Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia", 2016
- SPRAWOZDANIE ROCZNE Z WDRAŻANIA REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO NA LATA 2014-2020 ZA ROK 2017, Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Rzeszów, maj 2018 r.
- Sprawozdanie roczne z wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 za rok 2018
- Raport końcowy „EWALUACJA KRYTERIÓW I SYSTEMU WYBORU PROJEKTÓW RPO WP 2014-2020”, Pracownia Badań i Doradztwa “Re-Source” Korczyński Sarapata sp.j., 2018